

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

Žalmy v epištole Korintským

Roman Veverka

Katedra Nového zákona
Vedoucí práce: Doc. Jiří Mrázek Th.D.
Studijní program: N6141 Teologie
Studijní obor: Evangelická teologie

Praha 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Žalmy v epištole Korintským napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Praze dne 17.7. 2015

.....

Roman Veverka

Anotace

Táto práca je zameraná na paralely medzi Starým zákonom a Novým zákonom. Vybrali sme si špecifické texty, ktoré nám mali pomôcť preukázať, ako spolu súvisia tieto dve časti Biblie. Chceli sme preskúmať Pavlovo použitie Žalmov v Prvom liste do Korintu a rozhodnúť, či jeho citácie majú podobný teologický kontext a motívy. Radi by sme v tejto práci ukázali tri základné témy, ktoré všetky zjednocujú Pavlovo použitie Žalmov: ľudskú múdrosť, Božiu zvrchovanosť a Kristovu zvrchovanosť. Prvá téma zastrešuje Žalm 94,11 v 1 Kor 3,20, druhá téma zastrešuje Žalmy 24, 89 a 50 v 1 Kor 10,26 a tretia zastrešuje Žalm 8 a 110 v 1 Kor 15,25 a 27. Okrem práce s citátmi tiež využívame narážky, ktoré sú súčasťou spomínaných kapitol našej práce ako aj poslednej kapitoly, ktorá sa zaoberá témou Exodu v rôznych žalmoch a Ž 31,25. Naším cieľom je dokázať, že Pavol mal teologické dôvody, aby použil Žalmy vo svojej Prvej epištole Korint'anom, a tak v tejto diplomovej práci robíme výklad vyššie spomínaných pasáží.

Klíčová slova

Žalmy, Prvý list Korinským, citácie

Summary

The focus of this work is on parallels between Old Testament and New Testament. We chose specific texts that will help us to show how these two parts of the Bible are connected. We want to examine Paul's use of Psalms in his First letter to Corinth and decide whether his quotations have similar theological context and motifs. We would like to present three main topics that are connecting Paul's use of the Psalms: human wisdom, God's sovereignty and Christ's sovereignty. The first one covers Psalm 94:11 in 1 Cor 3:20, the second one covers Psalms 24, 89 and 50 in 1 Cor 10:26 and the third covers Psalms 8 and 110 in 1 Cor 15:25,27. In addition to quotations we work with allusions which are included in mentioned chapters as well as one other chapter dealing with topic of Exodus in various psalms and Ps 31:25. Our goal is to prove that Paul had theological reasons to use Psalms in his First epistle to Corinth; therefore we conduct an exegesis of the passages above.

Keywords

Psalms, First letter to Corinth, quotations

Pod'akovanie

Ďakujem svojmu konzultantovi doc. Jiří Mrázekovi Th.D. za trpezlivosť a pochopenie. Rovnako ďakujem svojej manželke a maminke, ktoré mi boli podporou pri písaní tejto práce. Tiež chcem poďakovať Mirke Kiripolskej a Mariánovi Kolníkovi, vďaka ktorým som prežil posledný rok tak, aby táto práca ešte mohla uzrieť svetlo sveta.

Obsah

Úvod.....	9
1. Kapitola: Metóda práce.....	10
1.1 Príprava.....	10
1.2 Zostavovanie finálneho textu.....	10
2. Kapitola: O ľudskej múdrosti	12
2.1 Žalm 94.....	12
2.1.1 Základné informácie.....	12
2.1.2 Výklad po veršoch.....	13
2.1.3 Záver	16
2.2 Múdrost' u apoštola Pavla (krátky exkurz).....	16
2.3 1 Kor 3,20	18
2.3.1 Základné informácie.....	18
2.3.2 Výklad po veršoch.....	19
2.3.3 Záver	19
3. Kapitola: O Božej zvrchovanosti	21
3.1 Žalm 24.....	22
3.1.1 Štruktúra, forma a tematika	22
3.1.2 Výklad po veršoch.....	23
3.1.3 Záver	27
3.2 Žalm 89	27
3.2.1 Základné informácie a rozdelenie	27
3.2.2 Verš 12 a iné citáty a narážky.....	28
3.2.3 Hlavné myšlienky	29
3.3 Žalm 50	30
3.3.1 Základné informácie a rozdelenie	30
3.3.2 Verš 12.....	31
3.3.3 Hlavné myšlienky.....	31
3.4 1 Kor 10,26.....	31
3.4.1 Hlavné myšlienky 1 Kor 10,23-11,1.....	31

3.4.2 Citovaný žalm v 1 Kor 10	33
3.4.3 Závery	36
4. Kapitola: O Kristovej zvrchovanosti	37
4.1 Žalm 8.....	37
4.2 Žalm 110.....	41
4.2.1 Základné informácie a rozdelenie.....	41
4.2.2 Výklad po veršoch	42
4.2.3 Závery a hlavné myšlienky	45
4.3 1 Kor 15.....	47
4.3.1 Základné informácie a kontext.....	47
4.3.2 Výklad po veršoch 1 Kor 15,20-28.....	48
4.3.3 Závery	52
5. Kapitola: Ostatné texty.....	53
5.1 Téma exodus a putovanie	53
5.2 Záverečné slová.....	54
5.2.1 Žalm 31	54
5.2.2 1 Kor 16,13	55
5.2.3 Závery	56
Skutočný záver.....	57
Zoznam literatúry.....	59

Úvod

Fakt, že Pavol používa citáty, narážky a myšlienky zo Starého zákona vo svojich listoch je známa vec. Takmer každý odbornejší komentár k Prvému listu do Korintu vie vymenovať všetky citáty Žalmov v 1 Kor. Na nasledujúcich stránkach preto chceme toto spojenie posunúť ďalej a pozrieť sa na to, akú úlohu hrajú verše zo Žalmov v 1 Kor. Preto dostávate k dispozícii prácu, ktorá pomocou výkladu textov, nielen jednotlivých veršov, chce skúmať tematiku, myšlienky a intencie prepojených pasáží na oboch stranách biblickej barikády slova.

Téza, ktorú sme si stanovili, vychádza z vlastnej skúsenosti pri vyhľadávaní citátov SZ v evanjeliách. Pritom sa stalo, že niektoré boli vytrhnuté z kontextu alebo nájdenie spoločnej pôdy bolo veľmi komplikované (Mt 1,22-23 alebo J 3,18 a i.). Takže sme si zaumienili, že podrobíme tejto skúške teologickej vernosti Pavlovo použitie Žalmov v 1 Kor. Naša téza teda znie: Pri Pavlovom použití Žalmov v Prvom liste Korint'anom je dokázateľné, že ich používa s ohľadom na ich teologický kontext a zameranie. Alebo povedané iným spôsobom, aby sme našli aj uspokojenie pre naše dojmy spôsobené predchádzajúcou skúsenosťou: Pri Pavlovom použití Žalmov v Prvom liste Korint'anom je dokázateľné, že ich nevytrháva z kontextu. Prosíme o trpezlivosť s otázkou o merateľnosti dokázateľnosti a metóde, ktorú chceme použiť. Tie sme sa rozhodli rozpracovať v prvej kapitole. Ďalšie tri kapitoly obsahujú exegézu žalmov, ktoré sú citované v 1 Kor, a exegézu pasáží z Prvej epištoly do Korintu, ktoré ich citujú. Posledná kapitola patrí ďalším textom, ktoré sa nám pri práci javili ako relevantné, no nejde o priame citácie. Takže sú to možné narážky a chceme vidieť v krátkosti, či je tu spájanie SZ a NZ vôbec na mieste a či za tým môžeme hľadať niečo viac.

1. Kapitola: Metóda práce

Chceli by sme rozdeliť túto kapitolu na snahu, ktorá ostáva v pozadí tejto práce, no tvorí jej neodmysliteľnú súčasť a potom na samotný spôsob písania nasledujúcich riadkov. Prvé zmienené je príprava, ktorú tvorilo vyhľadávanie vhodných pasáží pre túto prácu. Ďalšie je metóda, s ktorou sme k týmto textom pristupovali.

1.1 Príprava

V príprave sme postupovali nasledovne: Po zoznámení sa s textom 1 Kor, jeho dôsledným vlastným rozdelením a vytvorením osnovy, sme s pomocou elektronického softwaru BibleWorks 8 a jeho nástroja na analýzu textu podrobili celý list analýze. Tá obsahovala hľadanie príbuzných veršov na základe výskytu slov. Jazyky, pre ktoré sme sa rozhodli boli (pre 1 Kor a LXX) pôvodná gréčtina a pre potvrdenie výsledkov angličtina – preklad Biblie The New American Standard Bible. Angličtinu sme pridali ešte z dôvodu, že neskloňuje a minimálne časuje. Kritériom pre posunutie do užšieho okruhu veršov bolo pre gréčtinu aspoň 2 zhody pre angličtinu 2 zhody a ďalšie zhodnotenie na základe kontextu. Pri práci s gréckym jazykom sme očakávali nájdenie doslovných citátov. Pri práci s anglickým jazykom sme očakávali aj narážky alebo parafrázy. Pri gréčtine sme prípad prehliadnutia dôležitého miesta z dôvodu iného delenia na verše vytesnili pomocou systematickej práce po veršoch, kde sme si kritériám nezodpovedajúce zhody podržali v pamäti ešte s ohľadom na ďalší verš.

Takto pripravený okruh sme podrobili konfrontácii s aparátom starozákonných odkazov v gréckom vydaní NZ Nestle-Aland v 27. vydaní a tiež s publikáciou Archera a Chirichigna Old Testament Quotations in the New Testament.

1.2 Zostavovanie finálneho textu

Postup pri nasledovnej práci sa odvíjal od finálnej tabuľky príbuzných textov, kde sme ľahko identifikovali citáty. Tie sú v tejto práci zoradené do troch kapitol podľa ich témy, preto v kapitole 4 pracujeme s dvoma citátmi v 1 Kor z dvoch rôznych žalmov. Okrem citácií kapitoly 2 a 3 obsahujú príbuzné texty, ktoré môžu byť narážkou, takže sme pracovali už aj s touto kategóriou textov, ktorá je navyše obsiahnutá aj v poslednej kapitole týkajúcej sa dvoch prípadov možných narážok. Každá z troch hlavných kapitol v úvode ponúka zobrazenie a vysvetlenie príbuznosti textov. Nasleduje exegéza žalmu alebo žalmov, ktorej cieľ nie je, aby

bola vyčerpávajúca. Pracovné exegézy, ktoré sme robili aj pre Žalmy, aj pre 1 Kor, vstrebali množstvo pre prácu irelevantných faktov a poznámok (napr. variácie čítania v kritickom aparáte, odozvy v kresťanskej tradícii a podobné súčasti, ktoré nehrali dôležitú úlohu pre výsledky tejto práce). Zároveň však základné informácie z exegéz ostali k dispozícii aj v samotnej diplomovej práci, hoci sa môže zdať, že niektoré poznatky neprinášajú nič pre prácu potrebné. Treba si však uvedomiť, že cieľom tejto práce nie je len nájsť súhlasiace kontexty, ale aj poukázať na rozdielnosť, a preto si stojíme za rozsahom exegéz, ktoré sme vložili do finálneho textu. Po výklade žalmov, ktoré sú robené po veršoch alebo po oddieloch a ponúkajú o žalme základné informácie, členenie a hlavné myšlienky, nasleduje exegéza príslušného textu z 1 Kor. Tu musíme spomenúť, že nikdy nejde o rozbor jedného verša, ktorý obsahuje citáciu, ale celej pasáže. Rovnako upozorňujeme, že čiastočné závery z jednotlivých kapitol sú niekedy obsiahnuté už vo výklade.

2. Kapitola: O ľudskej múdrosti

Posuňme sa k prvej pasáži, kde pravdepodobne Pavol cituje zo žalmov:

Lebo múdrosť tohto sveta je bláznovstvom pred Bohom. Veď je napísané: „Chytá múdrych v ich chytráctve.“ A znova: „Pán pozná myšlienky múdrych, že sú márne.“

(1 Kor 3,20 SEP)

ἡ γὰρ σοφία τοῦ κόσμου τούτου μωρία παρὰ τῷ θεῷ ἐστίν. γέγραπται γάρ· ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν· καὶ πάλιν· κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν σοφῶν ὅτι εἰσὶν μάταιοι.

(1 Co 3:20 BGT)

Tu nachádzame formulu, ktorou Pavol naznačuje, že ide citovať zo židovských spisov – γεγραπται γαρ. Nasleduje citát z Jóba a potom citát z Ž 94,11, ktorý nás zaujíma viac a uvedieme jeho text aj v hebrejčine aj v znení Septuaginty:

יְהוָה יֵדַע מַחְשְׁבוֹת אָדָם כִּי־הֵמָּה הִבָּל

(Ž 94,11 WTT)

κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων ὅτι εἰσὶν μάταιοι

(Ž 94,11 BGT)

Všimnime si najprv, že LXX a Pavol sú totožné až na jeden výraz. *Ἀνθρώπων* nahradzuje slovom *σοφῶν*.

2.1 Žalm 94

2.1.1 Základné informácie

Žalm 94 sa dá rozdeliť podľa svojho zamerania na dve časti. Prvou je spoločné volanie, ktoré vidíme do verša 11. Potom nasleduje od verša 12 modlitba jednotlivca. Aj v rámci tohto členenia sa ponúkajú ďalšie delenia na menšie celky. Tie využije pri výklade a budeme postupovať nie po veršoch, ale celkoch ktoré sme si pri prvých čítaniach vyčlenili. Ako uvidíme, žalm je zmesou rôznych žánrov, ktoré sa dopĺňajú a inokedy prekvapivo striedajú. Jeho hlavným cieľom je poukázať na nespravodlivosť a ukrutnosti, ktoré sa dejú, a zároveň na fakt, že nad

tým má moc Hospodin a nenechá veci nepovšimnuté. V rámci tejto hlavnej tematiky vystupuje do popredia volanie k náprave, ktoré je podložené témou múdrosti.

Žalm 94 je zvláštny svojim častým spomínaním a oslovovaním Hospodina, ktorý je v ňom nazvaný „Boh Jákobov“ vo verši 7. V ňom podľa nás začína séria výrokov o Hospodinovi, ktoré majú svoju nasledovnú logiku: v. 7 - obžaloba Hospodina/opovážlivé opovrhnutie akoby naznačené vo v. 4, v. 11 - Hospodin pozná myšlienky ľuďí, preto je človeku vzdelávateľnom, v. 14 - Hospodin stojí pri svojom ľude (aj v dňoch nešťastia - v. 13), v. 17 - prechod k osobnej skúsenosti - bez Hospodinovej pomoci by som už nebol, v. 22 - vyznanie - Hospodin je mojou pevnosťou a skalou, v. 23 - bezbožníkov Hospodin zničí. Spresniť si štruktúru týchto výrokov považujeme za dôležité, pretože jeden (v. 11) z nich práve cituje Pavol.

Hans Kraus zaraďuje tento žalm medzi modlitebné piesne spoločenstva.¹ Zdá sa nám, že toto jeho zaradenie nevychádza primárne z lingvistického hľadiska, pretože v Ž 94 neobsahuje výzvy v 1.pl. alebo sufixy 1.pl. Naopak básň zapadá do Krausovej definície pre takýto typ žalmu, v ktorom „sa otázka Hospodinovho historického konania stáva akútnou.“² Východiskom z takto navodenej situácie v tomto a aj podobných žalmoch je návrat k Hospodinovej autorite, uistenie o jeho súde alebo spravodlivosti.

2.1.2 Výklad po veršoch

¹ Boh pomsty, Hospodin, Boh pomsty, zaskvej sa! ² Povstaň, Sudca zeme, pyšným daj odplatu. ³ Dokedy, Hospodin, budú bezbožníci, dokedy budú bezbožníci jasat? ⁴ Hovorí rúhavo a vyzývavo, vystatujú sa všetci zločinci. ⁵ Šliapu po tvojom ľude, Hospodin, utláčajú tvoje dedičstvo. ⁶ Vraždia vdovy a cudzincov, zabíjajú siroty. ⁷ Hovorí: Hospodin to nevidí, Jákobov Boh si to nevšíma.

V prvých siedmich veršoch sme svedkami modlitby, ktorá na začiatku ospevuje a vyvoláva Hospodina, no už od verša 2 vidíme, že jej cieľom je žiadanie súdu pre bezbožníkov. Táto modlitba vo veršoch 4-7 ponúka aj obžalovanie a výpočet zlých skutkov, ktoré majú na svedomí bezbožníci. Verš 5 nás utvrdzuje v tom, že celý Izrael by mohol byť žalobca zločincov. To prichádza do úvahy aj kvôli druhu previnenia, ktoré zaznieva v Ž 94. Krivdy voči vdovám, cudzincom a sirotám (v.

¹ Kraus, Theology, s. 65

² Ibid.

6) sú hrubým porušením eticko-sociálneho étosu Izraelských zákonov. Okrem toho sa rúhajú proti Hospodinovi, berú Ho na ľahkú váhu (v.7). Týmto sa stávajú nepriateľmi celého Izraela, lebo ničia vzťah Boha a Jeho národa.

Je možné vidieť aj túto časť Ž 94 ako obžalobu, a to celkom trufalú voči Hospodinovi, na ktorého sa valí výčitka „Dokedy?“ Tak by sa z modlitby vlastne stala provokácia voči Bohu, ktorý si nevie urobiť poriadky v tých najzásadnejších veciach.

⁸ Majte rozum, vy tupci z ľudu! Vy nerozumní, kedy zmúdriete? ⁹ Či nepočuje ten, kto stvoril ucho? Či nevidí ten, kto stvárnil oko? ¹⁰ Či netrestá ten, kto karhá národy? Ved' on učí človeka múdrosť! ¹¹ Hospodin pozná zmýšľanie človeka, vie, že je len číra márnosť.

Verše 8-11 majú ako hlavnú tému múdrosť, preto pri nich spozorníme, majú na pamäti kontext v 1 Kor 3 a povenujeme sa im podrobnejšie. O zameraní na múdrosť nás utvrdzuje slovná zásoba obsahujúca slová: tupci בְּעֵרִים, nerozumní כְּסִילִים, učí לָמַד, múdrosť דַּעַת, zmýšľanie מְחַשְׁבָּה. Formou pre tento oddiel je napomínanie, ktoré je sprevádzané veľmi priamym a sugestívnym obrátením sa na hriešnikov skrze zvolanie a rečnícku otázku (v. 8). Spojenie „tupci z ľudu“ je jednak hanlivé použitie slovesa בָּעַר (horieť, byť hlúpy, pást' sa – to práve ukazuje na druh hlúposti, ktoré vykresľuje – akási zvierackosť), ktoré má obdobu v Ž 92,7 a 73,22. Tiež je toto spojenie užitočné pre uvedomenie si, že bezbožníci pochádzajú z národa – ide teda o vnútorný rozkol v Izraeli. Nasleduje trojitá paľba presvedčivých rečníckych otázok v pravidelnej štruktúre „Či...ten, kto...?“ Gerstenberger zastáva názor, že ide o „autonómne porekadlo. Tento dojem je veľmi posilnený niekoľkými textami, ktoré používajú podobnú štylizáciu, aby odsúdili cudzích bohov: „Majú uši a nepočujú“ (Ž 115,6a; 135,17a).“³ Waltner si zas všíma, že v tejto sérii otázok je Hospodin vykreslený ako Stvoriteľ a nadradený nad stvorenstvom.⁴ Ostáva pre nás nevyriešené, či tieto otázky majú slúžiť k prebudeniu správneho postoja u bezbožníkov alebo ide o vyjadrenie názoru o nich a ich odsúdenie. V 1 Kor citovaný verš 11 hovorí všeobecne o všetkých ľuďoch a ich myslení, ktoré je הֶבֶל - vánok alebo dych, takže niečo, čo sa rýchlo pomíňa, je ťažko uchopiteľné a strohé.

¹² Blahoslavený, koho ty, Hospodin, karháš, vyučuješ podľa svojho zákona, ¹³ aby si mu doprial utíšenie v zlých dňoch, zatiaľ čo

³ Gerstenberger, str. 178

⁴ Waltner, str. 461

bezbožníkovi sa kope jama. ¹⁴ Ved' Hospodin svoj ľud nezavrhneme, neopustí svoje dedičstvo. ¹⁵ Na súde opäť zavládne spravodlivosť, pôjdu za ňou všetci, čo majú úprimné srdce.

Verše 12-15 sú v znamení dobrorečenia tých, čo pri Hospodinovi zostávajú a dajú sa použiť v Jeho zákone. Oni dostanú odmenu v podobe utíšenia v zlých dňoch (v. 13), čo môže pokojne značiť práve dni, v ktorých sa žalm odohráva. Slovenský ekumenický preklad prekladá slovo יסר vo verši 12 ako „karháš“, čo je jeden z významov a celkovo v sebe slovo nesie nápravu. Ďalšie dôležité myšlienky, ktoré žalmista ponúka sú Hospodinova vernosť svojmu ľudu a nastolenie spravodlivosti, ktorá však sa zdá byť dostupná pre tých, čo majú úprimné srdce.

¹⁶ Kto sa ma zastane proti zlosynom? Kto sa postaví za mňa proti páchatel'om bezprávia? ¹⁷ Keby mi nebol pomohol Hospodin, takmer by som sa bol ocitol v ríši ticha. ¹⁸ Keď hovorím: Noha sa mi kľže, tvoja milosť ma podopiera, Hospodin. ¹⁹ Keď mi prival starostí zvierá vnútro, tvoja útecha dušu mi oblaží. ²⁰ Či môže byť tvojím spojencom trón skazy, čo pod zdaním práva pácha samú krivdu? ²¹ Úskočne ohrozujú život spravodlivého a obviňujú nevinnú krv. ²² No Hospodin je mojou pevnosťou, môj Boh skalnou skrýšou. ²³ Odplatí im ich nepravosť, ich vlastnou zlobou ich zničí, zničí ich Hospodin, náš Boh.

Žalm sa dostáva do osobného vyznania, kedy jeho deje vzťahuje rozprávač priamo na seba. Oddiel je uvedený rečníckymi otázkami o tom, kto bude pomocou žalmistovi? Charakter textu sa mení a je osobnejší – interakcia prebieha priamo smerom od rozprávača k Bohu a ostáva v tejto úzkej forme dvoch osôb. To však nebráni, aby myšlienky tejto druhej časti – hoci vnímané osobne a v úzkej interakcii – môžu byť spoločné pre všetok ľud. Sú platné pre každého Izraelca, ešte navyše platia takto osobne.⁵ Žalmista ukazuje, že od „ríše ticha“ ho zachránil jedine Hospodin. Ríšu ticha osvetlí iná z troch zmienok slova דומה v SZ – Ž 115,17-18: „Mŕtvi nechvália Hospodina, (ani) tí, čo idú do **ríše ticha**. Ale my budeme Hospodinu dobrorečiť teraz a naveky.“ Takže vidíme, že toto záhadné miesto stotožňované s Edómom (Iz 21,11) nie je miestom živých⁶ – od neho zachránil rozprávača Boh. Vyznanie, ktoré tu žalmista ponúka má široké dôsledky, zachraňuje od smrti (v. 17), pomáha v ťažkostiach (v. 18 a metafora kľžucej sa

⁵ cf. Gerstenberger, str. 180 – Gerstenberger tiež podporuje túto myšlienku a podkladá ju dôkazom na konci celého žalmu – slovom náš boh, אֱלֹהֵינוּ.

⁶ cf. BDB, heslo דומה

nohy, ktorá je v Dt 32,35 prejavom zakolísania nepriateľov, ktoré umožní Mojžišovi vojenskú pomstu), utešuje v starostiach (v. 19). Až neprirodzený zvrät opäť k žánru žaloby prichádza vo veršoch 20 a 21. Spojenia „trón skazy“ a „pod zdaním práva“ môžu byť pokojne náznakom, že nositeľmi bezbožnosti sú ľudia vo vysokých mocenských funkciách. Kvôli tomu trpí spravodlivý a nevinná krv. Na konci (v. 22-23) prichádza uistenie, že Hospodin to takto nenechá. Je skryšou, teda obráni svojho spravodlivého a taktiež odplatí nepravosť, čiže prináša nielen ochranu, ale aj trest.

2.1.3 Záver

Ako sme už spomínali v úvodných slovách k tomuto žalmu, je tu zámer vykresliť bezbožníkov. Dozvedeli sme sa, že títo tvoria skupinu uprostred Izraela, ktorá môže mať silnú pozíciu vo vládnutí. Múdrost', ku ktorej žalmista vyzýva, je garantovaná Hospodinom, lebo on človeka aj kára (v. 12). Hospodin pozná spôsob uvažovania človeka – vie o jeho hraniciach a vie, že je márne – podobné vanku.

2.2 Múdrost' u apoštola Pavla (krátky exkurz)

Miestom, kde v Novom Zákone obzvlášť často nachádzame skloňovaný pojem múdrosti, ktorý sa nám zjavil v žalme 94, je práve prvý Pavlov list do Korintu. Rozpoznáme to hneď z výskytov slova *σοφία* v korpuse novozákonných spisov. Rozhodli sme sa v krátkosti preskúmať Pavlove učenie o múdrosti, lepšie povedané toto učenie v listoch tradične pripisovaných apoštolovi Pavlovi (pretože sa pozrieme aj na Ef a Kol).

V liste Rimanom hovorí Pavol o ľuďoch, ktorí poznali Boha, no neoslavovali ho a stratili sa vo svojich vlastných myšlienkach (1,21), „hovorili, že sú múdri (σοφοί), a stali sa hlupákmi.“ (1,22) Dôvod ľudskej nemúdrosti môže teda byť podľa Pavla v Rim jednak poznanie Boha a zároveň odbočenie od Neho k márnosti a do tmy. Toto je smerovanie ľudí k prázdny modlám, napodobeninám zvierat či človeka. (1,23) Na druhej strane v Rim máme inú ukážku, ako Pavol pracuje s múdrost'ou – pripisuje ju Bohu, ako Jeho základný atribút: „Aká je hĺbka Božieho bohatstva, múdrosti a poznania!“ (11,33) Môže sa zdať, že to je opačné smerovanie Pavlovej „teológie múdrosti“, kde je vnímaná pozitívne. Jedná sa však o spojené nádoby, pretože Božiu múdrost' vyzdvihuje a zároveň ju kladie do kontrastu s vlastnosťami, konaním ľudí. Stačí čítať nasledujúce verše: „Kto poznal myseľ Pánovu alebo kto sa stal jeho radcom? Alebo kto mu niečo vopred dal, aby mu to musel vrátiť?“ (11,34-35) Je nutné

povedať, že citát z Izaiáša 40,13, ktorý je vo vyššie uvedených veršoch, používa Pavol aj v Rim aj v 1K. Do Korintu ho píše mierne zmenený a dáva mu inú perspektívu. Oba listy rovnako tvrdia, že múdrosť je u Boha a ľudia ju neobsiahnu, na to mu slúži Iz 40,13. Listu Rímskym však nejde o vykreslenie nemúdrosti u ľudí, zatiaľ čo v 1Kor je to jedna z hlavných Pavlových intencií, pretože vysvetľuje, ako byť v tele a nie duchovný znamená byť nemúdry.

V liste do Efezu je múdrosť prezentovaná v pozitívnom svetle, lebo je spájaná s Bohom. To platí naplno v 3,10, kde Pavol píše, že Boh chce, aby sa *Jeho* múdrosť zjavila vládam a mocnostiam. Rovnako je múdrosť Božou vlastnosťou v 1,8 – v Jeho múdrosti a rozumnosti sa nám dostáva milosti. Zároveň vyprosuje Pavol pre veriacich Ducha múdrosti (1,17), čo je spojenie múdrosti a Boha iba ak tento verš čítame trojične. Skutočné spojenie múdrosti a ľudí prichádza v závere listu, kde pisateľ varuje veriacich, že majú žiť, ako múdri, nie nemúdri (5,15). Mohlo by sa zdať, že list do Kolos bude kopírovať použitie múdrosti v Ef, no je tu pozoruhodný rozdiel. Spojenie *εν παση σοφια* je spájané s miestnymi kresťanmi („aby ste plne so všetkou múdrosťou a duchovným pochopením poznali jeho vôľu“ – 1,9; „vo všetkej múdrosti sa navzájom poučajte“ – 3,16; „v múdrosti konajte voči tým, čo sú mimo“ – 4,5) alebo Pavlom a jeho pomocníkmi („so všetkou múdrosťou napomíname a učíme všetkých ľudí“ – 1,28). Predsa však len nachádzame pripisovanie múdrosti nielen ľuďom, ale aj Kristu – Kol 2,3 a čo je dôležitejšie, použitie príbuzné tomu v 1Kor, kedy Pavol hovorí, že sa „ľudské príkazy a náuky vydávajú za múdrosť“ (Kol 2,22-23). Z listu do Kolos však vyplýva, že voči pravému poznaniu sa ponúka akási prázdna filozofia, ktorú je treba odmietnuť, lebo nestavia na Kristovi. (Kol 2,8)

Podľa Thomasa Schreineru sú ústrednou otázkou sporu v 1K rétorické schopnosti apoštolov alebo služobníkov, ktoré sú medzi veriacimi porovnávané. Tvrdí však, že „Pavol nebol nadchnutý oslnivými zručnosťami rečníkov, pretože vládovia vtedajšieho sveta so všetkou svojou takzvanou múdrosťou, ukrižovali slávneho Pána (1K 2,6;8) a ukázali tak, že nevedia uchopiť skutočnú múdrosť.“⁷ Pre mnohých tak ostáva správa o Ježišovom ukrižovaní a vzkriesení bláznovstvom a naopak pokiaľ je veriacim, múdrosťou, a tak to nasvedčuje o ich duchovnej zrelosti, ktorá sa prejavuje duchovnými darmi.

Ak sa vrátíme k záverom z listu Koloským, tak vidíme menší rozdiel v tom, voči čomu Pavol vyhradzuje múdrosť. V Kolosách bol problém s prázdnu filozofiou, zatiaľ čo Korint sa potýkal celkovo s múdrosťou a zrejme hlavne

⁷ Schreiner 98

učenosťou sveta. Dá sa však povedať, že spoločne v oboch listoch je múdrosť stotožnená s Kristom (Kol 2,3 a 1K 1,24).

Skúsme ešte odstúpiť a pozrieť sa na Pavlovu rétoriku o múdrosti v 1K viac všeobecne. Je zrejmé jej zakotvenie v židovstve, ktoré počítalo s tým, že Božia moc – napríklad pri stvorení – je spojená s múdrosťou (Jer 10,12).⁸ Starý zákon rovnako pozná myšlienku, že samotné kvality človeka ako hlavne múdrosť sú nanič, pokiaľ nie sú zakotvené v Hospodinovi – Jer 9,23-24. Preto si myslíme, že Pavlove výčitky voči múdrosti tohto sveta v 1K sú vlastne židovské a korešpondujú s myšlienkami SZ. Okrem toho však Pavol stotožňuje múdrosť s Kristom, čím sa stáva pre Židov neprijateľná. Keby to však nespravil, tak je celkom predstaviteľné, že by jeho argumentácia o múdrosti nepohoršila žiadneho Žida. Podložiť tento náš argument sa posnažíme aj pomocou použitia Ž 94,11.

2.3 1 Kor 3,20

2.3.1 Základné informácie

Kontext verša 3,20 by sme chceli objasniť na krátkom výklade 1 Kor 3. V nej sa Pavol vracia k problému rozdelenia zboru v Korinte na frakcie (3,4, cf. 1,12). Prináša nový pohľad, ktorý má vyriešiť tento problém, a tým je pohľad na osoby, ku ktorým sa hlásia skupiny v zbore. Metafory, ktoré Pavol prináša majú ukázať na spolupatričnosť a jednotu, ktorá je nevyhnutná pre prácu na Božom diele. Majú aj jednu spoločnú črtu, že v nich figuruje ako najdôležitejšia postava Boh, resp. Kristus. Metafora o pestovaní ukazuje ako rôzni pracovníci a apoštol prispeli, no vzrast umožnil iba Boh (v. 5-9). Pripodobnenie stavbe už skôr poukazuje na Pavlovu úlohu, ktorá však neznamena nič, ak základom nie je Kristus (v. 9-12). Text vyviera do obrazu chrámu Božieho, ktorý tvoria všetci kresťania a nesmie byť ničený (v. 16-17). Netreba si preto hneď popliesť kontext s chrámom Božím, ktorým je telo kresťana, to je v kap. 6 oboch listov do Korintu. Tu má chrám vyzdvihnúť jednotu.

V tomto kontexte sa dostávame k pasáži 3,18-23, ktorá v rámci nového pohľadu na tému z kap. 1 tiež otvára inú tému z kap. 1 – múdrosť.

⁸ Schreiner 256

2.3.2 Výklad po veršoch

¹⁸ **Nech nikto neklame sám seba! Ak si niekto z vás namýšľa, že je múdry v tomto veku, nech sa stane bláznom, aby sa stal múdrym.**

V kap. 1 bola problémom nekompatibilita „slova o kríži“ (1,18) a zdanlivej ľudskej múdrosti, ktorá však oproti Božej aj tak nemá žiadnu cenu. K tomu sa viaže Pavlova výzva v tomto verši, aby sa človek stal bláznom. Vieme totiž, že slovo o kríži je bláznovstvom pre tých, čo hynú (1,18). Tu už však Pavlovi nejde o to, aby ukázal na obsah bláznovstva a múdrosti, ako predtým. Veď to už bolo objasnené.

¹⁹ **Lebo múdrosť tohto sveta je pred Bohom bláznovstvom. Veď je napísané: Múdrych chytá v ich chytráctve.** ²⁰ **A zase: Pán pozná myšlienky múdrych, že sú márne.**

Ak naviažeme na predošlý výklad, tak vidíme, že ide o podkopanie múdrosti človeka oproti tomu, čo všetko obsiahne Boh. To Pavol podopiera dvoma citátmi – z Job 5,12 a Ž 94,12. Vyjadrenie k použitiu Ž 94,12 si nechajme na neskôr. Každopádne takto mimo kontextu oba texty veľmi dobre podopierajú Pavlov názor.

²¹ **Nech sa teda nikto nechváli ľudmi, veď všetko je vaše:** ²² **či Pavol, či Apollo, či Kéfas, či svet, či život, či smrť, veci prítomné, či budúce: všetko je vaše,** ²³ **vy ste však Kristovi a Kristus je Boží.**

Je zjavné, že problém múdrosti je previazaný s problémom fragmentácie zboru podľa vodcov, čo dokladuje slovo teda vo v. 21. Pavol to chce zažehnať a zdôrazniť, že patria Kristovi a ten je Boží (v. 23), čo korešponduje s ukončením metafor o sadení (v. 7) a stavaní (v. 11). Dvojité spojenie „všetko je vaše“ musí byť čítané spolu, pretože jeho vyvrcholenie prichádza až na konci. Tak ako pri stavaní a sadení mali vidieť toho Najvyššieho, ktorý všetko zaručuje, tak aj pri chválení, komu patria, majú myslieť, že patria hlavne tomu Najvyššiemu.⁹

2.3.3 Záver

Na tej úplne základnej rovine vieme potvrdiť, že keď Pavol cituje Žalm 94, tak ide o text, ktorý sedí do jeho zámeru. Skutočne bolo myšlienkou žalmu potvrdiť, že Hospodinovo zmýšľanie je oveľa lepšie ako ľudské. Na druhej strane Pavlovi záleží na tom, že Božie zmýšľanie je úplne opačné, ako ľudské, čo v žalme

⁹ cf. Fee, str. 153

nenachádzame. Rovnako dôležité akcenty žalmu Pavol nevyužíva – Boh u neho nefiguruje ako sudca. Situácia, kedy si bezbožníci robia, čo sa im zachce tiež nezodpovedá tomu, aký kontext je 1 Kor, hoci korintský zbor nebol známy nejakou úžasnou morálkou, no v pasáži v kap. 3 ide skôr o ťahanie za jeden koniec, súdržnosť a svornosť. Naopak v žalme ide skôr o trest pre bezbožníkov.

3. Kapitola: O Božej zvrchovanosti

Dostávame sa k druhej časti našej práce, ktorá má obsiahnuť Pavlovu citáciu žalmu 24: „Pánova je zem i všetko, čo ju naplňa.“ (SEP) Ako uvádza Allan Harmon 1 Kor 10,26 je podľa hebrejského textu aj podľa LXX verným citátom Ž 24,1,¹⁰ čo je ľahko overiteľné. My sme toto overovanie podstúpili hlavne z jedného dôvodu: obdobný verš obsahuje aj Ž 89,12 a 50,12.

τοῦ κυρίου γὰρ ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. (1 Kor 10,26 BGT)

ψαλμὸς τῷ Δαυιδ τῆς μιᾶς σαββάτων τοῦ κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς
ἡ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ
(Ž 23,1 BGT)

לְדָוִד מְזִמֹּר לַיהוָה קִרְגָּיִם וּמְלֹאכָה תִּבְלֵ יִשְׁבִּי בָּהּ
(Ž 24,1 WTT)

σοί εἰσιν οἱ οὐρανοὶ καὶ σὴ ἐστὶν ἡ γῆ τὴν οἰκουμένην καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς
σὺ ἐθεμελίωσας
(Ž 88,12 BGT)

לְשִׁמִּים אֶל־הָאֲרָץ תִּבְלֵ וּמְלֹאכָה אֲתָה יִסְדָּתָם
(Ž 89,12 WTT)

ἐὰν πεινάσω οὐ μὴ σοι εἶπω ἐμὴ γὰρ ἐστὶν ἡ οἰκουμένη καὶ τὸ πλήρωμα
αὐτῆς
(Ž 49,12 BGT)

אֶם־אֶרְעֵב לֹא־אֶמַּר לְכִי־תִבְלֵ וּמְלֹאכָה
(Ž 50,12 WTT)

Je zrejmé, že všetky štyri verše majú spoločné ustálené spojenie וּמְלֹאכָה (resp. וּמְלֹאכָה). Jeho význam je „a všetka plnosť“ alebo „a všetko, čo naplňa.“ Priamo so

¹⁰ Harmon, str. 23

slovom zem (אֶרֶץ) ho nachádzame okrem Ž 24,1 aj u Mich 1,2; Dt 33,16; Iz 34,1; Ez 19,7 a 30,12 (vo všetkých prípadoch je וְאֶרֶץ vo forme bez waw) a u Jer 8,16 a 47,2. Naopak so slovom תָּבַל ho spájajú iba žalmy 50 a 89, hoci v Ž 24,1 sa taktiež spomína. Takže dvadsiaty štvrtý žalm je ten citovaný v 1 Kor, pričom Pavol dopĺňa ešte slovo γὰρ (zrejme pre plynulosť textu, z literárnych príčin).¹¹

Keď teda máme ujasnené, že stojíme s najväčšou pravdepodobnosťou skutočne pred cielenou Pavlovou citáciou, tak sa zamerajme na samotný citovaný žalm 24 a potom aj na príbuzné žalmy 89 a 50. Tie budeme rozoberať v krátkosti len aby sme sa uistili, že či náhodou nedošlo k tomu, že Pavol používa kontext niektorého z nich alebo naň viac nenaráža.

3.1 Žalm 24

3.1.1 Štruktúra, forma a tematika

Tento žalm je veľmi jednoduché rozčleniť. Prvé dva verše tvoria časť, ktorá je hymnická a vyvyšuje Hospodina ako stvoriteľa. Spoločná tematika úplne zreteľne oddeľuje práve tieto úvodné verše. Prvým zlomom je verš 3, ktorý uvádza akési vstupné slová pri vchode na posvätné miesta. Tento až liturgický odsek 3-6 ďalej rozvíja tematiku človeka alebo národa schopného stáť na takýchto miestach. Gunkel by vraj tento oddiel charakterizoval ako *Vstupnú liturgiu*.¹² Verše 7-10 tvoria tretiu časť, ktorá je charakteristická dialogickými výkrikmi a napokon vrcholiaca zvolaním o Hospodinovi zástupov. Zrejme nebudeme prví, kto si všimol to, že tieto celky sú od seba výrazne tematicky delené a dalo by sa navrhnúť ich považovať za rôzne pramene.

Ako uvedieme ešte podrobnejšie neskôr, je dôležité si všimnúť, že formálne tento žalm vo viacerých veršoch zapadá do dialógu. Opäť však je povedané realitou len v druhej a tretej časti, aj to s obmenami, čo pôsobí problematicky.

Podobne je to aj s témou a ideou celej básne. Ak ju budeme brať ako celok, o čo sa budeme v tejto práci snažiť, tak je témou Božia zvrchovanosť a moc, do blízkosti ktorej sa dostane len spravodlivý. Svedectvom o nesmiernej moci Božej je, že z chaosu vytvoril poriadok, že on je stvoriteľom všetkého. Aj prístup k Hospodinovi je vecou víťazstva nad chaosom tohto sveta – nemorálnym počínaním. Spravodliví sa však prihlásia k svojmu Bohu a budú prevolávať, že on je kráľom slávy. K takémuto uctievaniu Hospodina vedie celá štruktúra tejto

¹¹ cf. Harmon, str. 23; Harrisville, str. 173-4

¹² Craigie, 1985, str. 211

liturgickej básne. Podľa Rendtorffa „v žalme 24 sa nachádza liturgia vpúšťania s pýtaním sa pútnikov na podmienky účasti na chrámovom kulte a odpoveďou kňazov.“¹³

Netreba zabúdať, že práve tento žalm v sebe spája množstvo symboliky v podobe tvarov vrch Hospodina (Sion?) alebo Hospodin zástupov (יְהוָה צְבָאוֹת), a tvrdíme spoločne s Hansom Krausom, že ak ho budeme vnímať ako „slávnostnú vstupnú ceremóniu“, tak Hospodin je v ňom štylizovaný do pozície Boha svätyne v Jeruzaleme, ktorý tam bol vzývaný.¹⁴ Kraus tiež pripomína, že toto vnímanie žalmu 24 prináša spojenie archy a svätej vojny skrze meno Hospodin zástupov.¹⁵ Čo však môže byť pre našu prácu oveľa dôležitejšie vzhľadom k Pavlovmu použitiu žalmu 24 v 1 Kor je očakávanie, že tento zvrchovaný Boh, ktorého žalmista ospevuje, bude jeho nasledovníkmi, veriacimi vyhľadávaný a vzývaný – „Izrael má hľadať Hospodinovu tvár.“¹⁶ Napokon si všimnime znova situáciu, do ktorej nás žalm uvádza: Jedná sa o realitu, kde je Boh priamo prítomný, živý v dianí medzi svojim ľuďom.

3.1.2 Výklad po veršoch

1: Dávidov žalm. Hospodinova zem a plnosť jej, svet a tí, čo sídlia (part qal jšb = sedieť) v nej

V prvom rade je dôležité označenie žalmu ako Dávidovho. Tu sa naskytá možnosť pokúsiť sa zaradiť ho niekam do Dávidovho života. Podľa nášho názoru ide o žalm, ktorý nesie znaky chrámovej liturgie. To však nutne nemusí odmietať paralely so životom kráľa Dávida. Mohli by sme napríklad spomenúť, ako Dávid necháva voviesť archu zmluvy do Jeruzalema. Teória s ktorou by sa dalo operovať, že by Sitz im Leben tejto básne mal byť opísaný práve v 2 Sam 6 a že by tvorcom žalmu bol Dávid pri príležitosti prinesenia archy na Sion, sa nám zdá príliš konzervatívna. Skôr sa prikláňame k možnosti, že by mohlo ísť o žalm k príležitosti prednesu a spevu pri nejakom sviatku alebo špeciálnej príležitosti v chráme.

Slovami, ktoré zaznievajú vo verši 1, chcel autor poukázať na nesmiernu moc Boha, ktorý je tu nazvaný vlastným menom. Particípium od slovesa מלא poukazuje nielen na plnosť, ako sme zvolili v preklade, ale aj mnohosť (Gen 48,19)

¹³ Rendtorff, 2000

¹⁴ Kraus, str. 17

¹⁵ Kraus, str. 19

¹⁶ Kraus, str. 39

a naplnenie. Pritom sa javí akoby tento tvar mal poukázat' na všetko neživé, rastliny, živočíchy pre ľudí je tu ešte veta rozvitá, že Hospodinovi patri tí, čo (dosl.) sedia v zemi.

Kraus si myslí, že toto vyznanie Izrael spieva vďaka „príznačnej udalosti zasľúbenia zeme a jej obývania, vďaka čomu Izrael spoznal Hospodinove právo na vlastníctvo zeme Kanaán.“¹⁷

2: Veru On na moriach založil ju (JSamechD) a na riekach ustanovil ju (KWN)

Pri tomto verši nám príde ihneď na um jedna z prvých pasáží Starého zákona, kde v Gen 1,6 Božie tvorenie prebieha na vodách. Môžeme tu byť teda svedkami akéhosi skráteného prerozprávania protohistórie alebo len odkazu na založenie na vodách, ktorých symbolika je známa, poeticky využívaná (Ž 104,3) a presne plní funkciu evokovať stvorenie. Za dôvod považujeme vyvýšenie Hospodina, ako toho, komu je pripisované stvorenie. Ustanovenie na riekach vnímame ako paralelizmus. Komentár WBC tiež zdôrazňuje úlohu rieky a mora ako živlov, ktoré narúšajú poriadok. Keď teda Hospodin stavia na tomto, tak tým ukazuje moc nad chaosom.¹⁸

3: Kto vystúpi (AinLH) na horu Hospodinovu a kto smie stáť (QWM) na mieste svätom?

Tretím veršom začína nový úsek žalmu a zároveň sa dostávame aj do štylisticky rozdielnej reči. Vidíme, že celý verš je formulovaný ako otázka. V podobnom duchu otázok a odpovedí, striedajúcich sa zvolaní bude žalm pokračovať, čo mu dodáva na majestátnosti a pátose. Formou ide opäť o synonymický paralelizmus v prvej časti so zaujímavým pomenovaním hora Hospodinova. Môže ísť o konkrétnu narážku na miesto alebo prenesené označenie posvätného miesta. Je však treba dodať, že v podobnom kontexte sa jedná v drvivej väčšine o horu Sion – príkladom je Ž 2,6, kde sa hovorí o svätom vrchu a jasne to je Sion. Ďalšia takáto pasáž dokonca aj vo forme otázky je v žalme 15,1: „Pane, kto smie bývať v tvojom stánku? Kto môže nájsť odpočinok na tvojom svätom vrchu?“ Je to nesmierne podobný text s odpoveďou dokonca v rovnakom zmysle, akurát vyjadrenou inou a oveľa viac rozvitou metaforou. Konkrétne pre spojenie hora Hospodinova poslúži pasáž Iz 2,3, kde je jasný kontext Jeruzalemskej chrámovej hory.

¹⁷ Kraus, str. 62

¹⁸ Craigie, 1985, str. 212

4: Čisté ruky a číre srdce, kto nedvíha k márnosti moju dušu a neprisahá (ŠBAjin) falošne.

Ďalej narazíme na typický príklad metonymie, kde je odpoveďou na predošlé otázky – na svätom mieste môžu stáť čisté ruky a číre srdce. Adjektívum יָקִי preložené ako čistý je vlastne metaforou, ktorá poukazuje na nevinnosť. Je to zrejme používané v spojení s rukami, ako to vidíme v 2 Sam 22,21. V našom preklade figurujú vlastne tri prenesené použitia, v hebrejčine by to bolo tak jeden (dvíhať k márnosti dušu) a pol (číre srdce). Každopádne všetky tieto spojenia sú poukazom na morálnu bezúhonnosť a to všetko dokonca vo veľmi zaujímavom vzorci: Ruky poukazujú na činy človeka, srdce a duša sú aspektmi vnútorného charakteru – myšlienok, želaní a podobne, prísaha je zas špecifickým prejavom etického správania. Je tu ešte možnosť, ktorá nám napadla pri prekladaní spojenia dvíhať dušu, čo sa dá preložiť aj dvíhať život. Toto nám evokuje proces uctievania, čo by bol zas iný rozmer ľudskej činnosti.

5: Dostane (zdvihne - NSAlef) požehnanie od Hospodina a spravodlivosť od Boha, spasiteľa svojho.

Tento verš obsahuje veľmi výrazné slová povzbudení. Významovo nesmierne silné je zaslúbenie požehnania a spravodlivosti – jedno je prísľubom a druhé dôsledkom, ktorý človeka stretne. Nesmieme hlavne zabudnúť, že Hospodin Boh je označený ako יְשׁוּעָה skutočná pomoc, spasenie, Spasiteľ.

6: To (je) pokolenie tých, čo Ho hľadajú (DRŠ), ktorí hľadajú (BQŠ) tvoju tvár, Jákob.

Tu už naplno vyznieva hlavný faktor, prečo sme si vybrali tento žalm na rozbor – a to je jeho dramatická alebo liturgická forma s prelínajúcimi sa zbormi, ktoré si navzájom odpovedajú. Tu vidíme zvolanie ľudu, ktorý prišiel zrejme ku chrámu a pýta sa, kto môže ísť ďalej a dostal odpoveď, že len spravodlivý. Toto zvolanie prehlasuje, že práve pokolenie hľadajúce Boha prichádza. Preklad druhej časti veršu je dosť zložitý – postupovali sme doslovne, ale tak text nedáva zmysel na prvý pohľad. Preto vidíme v iných čítaniach možnosť doplniť oslovenie: „hľadajú tvoju tvár, *Boh* Jákobov“. Iné prekladateľské riešenie ponúka anglický preklad The American Standard Bible: „hľadajú tvoju tvár, aj Jákob“. Český ekumenický preklad si dopĺňa pred Jákob slovo „tot“, čo opäť vykladá komplikovaný text inak.

7: Zdvihnite (impt - NSinAlef) brány hlavy svoje, zdvihnite sa dvere prastaré a vojde (BWAlef) kráľ slávy.

So siedmym veršom sa dostávame k novému oddielu žalmu 24, kde sa hlavne zdôrazňuje oslava Boha ako kráľa. Venujme sa najprv spojeniu שָׁאוּ שְׁעָרַיִם | רִאשֵׁיכֶם, ktoré môže byť rovnako metaforou alebo je hlava myslená ako nejaká zo súčastí starovekých brán. Tak či onak, čo by sme snád' očakávali po predchádzajúcej časti by bolo, že pokolenie, ktoré sa označilo ako hľadájúce Boha bude pustené skrze tieto brány, podobne ako v Iz 26,2 alebo Ž 118,19-20. Vojst' má však kráľ slávy. Spojenie, ktoré nás necháva ešte trochu v napätí, no už zároveň tušíme, že kráľom slávy nie je myslený Dávid, Šalamún ani nik podobný. Navyše sláva je často spájaná práve s Bohom (1Kr 8,11; Ž 19,2).

8: Kto (je) ten kráľ slávy? Hospodin silný a mocný, Hospodin mocný v boji.

Teraz akoby sa ľud pýtal naspäť: „Kto je ten kráľ slávy?“ Vieme si predstaviť celkom živo, ako pri chrámovej liturgii znie odpoveď napríklad levitských zborov vedených zbormajstrami opísanými v Knihách kronických a prehlasujú, že kráľom slávy je Hospodin. Ako je však možné, aby sám Boh vstupoval do brán? Z komentárov sa dozvedáme, že tieto pasáže sú spájané s archou zmluvy, ktorá je nesená (možno aj po prvý krát za čias Dávida) na posvätné miesto. Takáto procesia by presne vyžadovala liturgiu podobného charakteru. Problém, ktorý nám napadol však je, že obdobné rituály nie s záležitosťou niekoľkých minút a potrebujú dlhšiu liturgiu. Každopádne forma textu nielen hovorí a volajú sami za seba.

Pozrime sa ešte na atribúty pripisované Hospodinovi. Nás hlavne zaujalo יְהוָה גִּבּוֹר מְלַחְמָה – to je spojenie, ktoré zaväňuje vojenskou terminológiou. Môže sa jednať o prenesené použitie, no tiež sa naskytuje možnosť, že to tu nie je umiestnené náhodne a príležitosťou, ktorá je opisovaná v tomto žalme je návrat archy zmluvy, ktorá sprevádzala Izraelcov v boji, čo ako vieme bolo zvykom. V takom prípade by sme však čakali tej vojenskej terminológii oveľa viac.

9: Pozdvihnite brány svoje hlavy a zdvihnite sa dvere prastaré a vojde kráľ slávy.

Verš 9 je efektanou repetíciou verša 7.

10: Kto (je) on ten kráľ slávy? Hospodin zástupov, on (je) kráľ slávy.

Tento verš je do istej miery tiež zopakovaní s obmenou, možno sme natrafili na refrén. Môže byť, že opakovanie je použité pre zvýraznenie umeleckého

zážitku alebo zdôraznenie hlavnej myšlienky, ktorú nesie tento verš. Novým spojením je Hospodin zástupov, čo je ustálené pomenovanie pre Hospodina v Starom zákone (1Sam 1,11).

3.1.3 Záver

Na záver tejto vsuvky teda zhrňme základné poznatky, ktoré budeme konfrontovať s Pavlovým použitím Ž 24,1: Žalm 24 vieme jasne predeliť, no je veľmi pravdepodobné, že tvorí celok; tento celok poukazuje na sviatočný ceremoniál, počas ktorého vstupuje sláva Hospodinova na vrch Sion; súčasťou tejto udalosti môže byť len niekto bezúhonný pred zákonom; svedkom tejto slávy je pokolenie veriacich, ktorý chcú vidieť Božiu tvár. Napokon dôležité podľa nás ostáva, že onen spomínaný verš 24,1 je poukazom na Božiu zvrchovanosť.

3.2 Žalm 89

3.2.1 Základné informácie a rozdelenie

Teraz ešte v krátkosti sa pozrime na žalm 89. (V krátkosti znamená, že z vlastnej exegézy použijeme len základný materiál a nebudeme už vykonávať výklad po veršoch). Táto báseň uzatvára Knihu III v žaltári, a tak je jeho záver obohatený o doxológiu. Rozdelenie žalmu by sme urobili nasledovne: verše 2-19 sú hymnické a je v nich chvála Hospodina za jeho vernosť, lásku a spravodlivosť. V tejto časti sa nachádza aj verš, ktorý nás zaujíma (12) a uzatvára ju verš 19, ktorý nastoľuje tému kraľovania a kráľa, čo má silu a ochranu od Boha, a tak môže byť štítom pre ľud. Verše 20 – 38 sú následne víziou o tomto kráľovi, konkrétne Dávidovi a jeho potomkoch, ktorým dal Hospodin sľub, uzavrel s nimi zmluvu. Zlom nastáva vo verši 39, kde prichádza nárek obviňujúci Boha z toho, že porušil svoj sľub, zriekol sa zmluvy, lebo kráľ padol. Táto žaloba trvá do verša 46 a potom 47-52 je pripomienkou Božej vernosti a apel na Hospodina, aby pamätal na svoju lásku. Brown sa veľmi trefne pozerá na žalm 89 holistickým obrazom skrze celý žaltár: "Tématická (a dramatická) zmena od kraľovania na zemi ku kraľovaniu v nebi sa deje v žalme 89, ktorý opisuje Boží večný sľub Dávidovi a jeho dynastii vo veršoch 2-39, ale potom naopak v rýchlom svedectve obviňuje Boha z opustenia svojej zemskej monarchie a porušenia zmluvy."¹⁹

Okolnosti vzniku tohto žalmu vyjadruje najpravdepodobnejšie porážka, ktorá vyvolala takýto smútok, priniesla pokorenie pre národ - mohol to byť pád Jeruzalema 586 alebo aj niektorá skoršia porážka. Gillingham však hovorí, že

¹⁹ Brown, str. 4

tento žalm - hlavne jeho druhá časť musí byť exilný.²⁰ Tiež podľa Browna je žalm 89 inšpirovaný traumatickou skúsenosťou exilu.²¹

Sitz im Leben tohto kráľovského žalmu sa snažili rozlúštiť viacerí komentátori a často opakujú myšlienku, že bol verejne spievaný ako liturgia pri sviatku. Rovnako mohlo ísť o korunováciu alebo udalosť spojenú s monarchiou. Gillingham zaraďuje celkovo kráľovské žalmy do skupiny „žalmov zložených pre kultivé použitie súkromnými jednotlivcami.“²² Trochu inak to vníma Broyles: „Prvé dve tretiny žalmu predstavujú chválu Hospodinovho zvrchovaného kraľovania, demonštrovaného cez jeho pozemského regenta. Táto hymna sa mohla spievať pravidelne pri korunovácii kráľov.“²³

3.2.2 Verš 12 a iné citáty a narážky

Verš 12 je dokladom chvály Božieho mena, jeho sily a zvrchovanosti. Slová „Tvoje sú nebesia, tvoja je zem, založil si svet a všetko, čo je na ňom.“, dokazujú božiu moc tým, že celá zem mu patrí a je aj jej stvoriteľom. „Príznačný výraz, ktorý v Starej zmluve označuje len Hospodinove skutky tvorenia, sloveso יָסַד, sa nachádza (práve) v Ž 89,12...“²⁴ Keď sa pozrieme bližšie, tak použitie slov שָׁמַיִם a אֲרֶץ má vyvolať starodávny obraz celosti, vlády nad všetkým, čo jestvuje. K zdvojeniu prichádza použitím slov zem sa svet (תֵּבֵל). Takže sa tu jedná o jeden z vrcholov vyjadrenia Božej moci v Ž 89, ktorý je jedným z dôležitých nositeľov témy Božej zvrchovanosti v Starej zmluve. „Žalm 2 predstavuje nevyhnutný obsah, ktorý nás chce žaltár naučiť - že Hospodin vládne! Toto potvrdenie je znova vyzdvihnuté na konci Knihy II v Žalme 72 a na konci Knihy II v Žalme 89.“²⁵

Veršu, o ktorý sa zaujímame, predchádza dvojveršie 10-11 s tematikou morských hlbín a víťazstva nad príšerou Rahabom. To nás nevyhnutne vedie k žalmu 24, kde takéto spojenie tiež nachádzame: Božia zvrchovanosť je doložená jeho vládou nad morom i zemou. Netreba zabudnúť, že morské obrazy môžu znamenať aj pripomenutie Božej pomoci pri exode cez Červené more.²⁶

²⁰ Gillingham, str. 248

²¹ Brown, str. 5

²² Gillingham, str. 186

²³ Broyles, str. 113

²⁴ Kraus, str. 36

²⁵ Whybray, str. 25

²⁶ Gillingham, str. 38

Zaujímavú pozíciu tejto básne dokladuje aj jeho obľúbenosť u novozákonných autorov. Verš Ž 89,20 („Našiel som svojho služobníka Dávida, pomazal som ho svojím svätým olejom.) je citovaný v Sk 13,22 v mesiášskom význame, lebo poukazuje na to, že z potomstva Dávidovho dal Boh Spasiteľa, Ježiša. Kraus si tiež všimol, že z dvojveršia 89,26-27 Peter využíva v 1P1,17 spojenie "vzývať Boha ako Otca."²⁷ Napokon aj označenie Krista ako Hospodinovho Pomazaného v NZ je možné vnímať ako reflexiu na Ž 89,21;27.

3.2.3 Hlavné myšlienky

Žalm 89 je dokladom spätosti Hospodinovej zmluvy a kráľovskej dynastie. Zmluva je vykreslená ako dohoda, ktorá si našla novú stranu - už tam nefiguruje praotec ako Abrahám, hoci s ním je neodmysliteľne prepojená, ale kráľ. Práve osoba Dávida je dôležitá pri žalme 89, lebo je jedným z piatich žalmov, ktoré obsahujú jeho meno vo svojom samotnom texte. Vo verši 3 je kráľ nazvaný "služobník Hospodinov" je mu udelené čestné miesto a úloha služby. Žalm 89 je príkladom toho, ako v kultúre dávnych národov Blízkeho východu kráľ na výsostiach mal svoju paralelu v kráľovi pozemskému, obaja boli vojenský vodcovia alebo mali svoje zástupy a tiež svoje chrámy. Na dôvažok v tomto žalme vidíme spolu s Gillinghamom námet kráľa ako adoptovaného Božieho syna.²⁸

Tento prvý obraz je však narušený a neskôr vidíme Hospodinove odmietnutie kráľa aj ľudu a tým žalmista vykresľuje zlyhanie Dávidovskej zmluvy. Broyles vníma zmluvu tak, že podľa neho nemohla byť odvolaná, a preto udalosti, ktoré Hospodin dopustil, vyvolávajú sťažovanie sa od ľudu.²⁹ Tak sa deje, že chválu strieda nárek. Prichádza pocit úzkosti, ktorý je spôsobený porážkou v boji.

Všimli sme si, že žalm 89 ako báseň obsahujúca nárek, nenesie v sebe priame volanie k Bohu, aby On neutešenú situáciu zmenil. Rovnaké postrehy má aj Broyles, ktorý nevidí v tomto žalme volanie po žiadnej konkrétnej reakcii, ktorú by Boh vykonal.³⁰ Náš celkový pohľad na žalm nechce popierať jeho trpkosť a obrovskú žalosť, avšak nazdávame sa, že nárek nad neúspechom kráľovstva je skôr pohľadom do budúcnosti. Akoby sa autor chcel pýtať, že čo Izrael čaká, ako to dopadne teraz, keď sľub od Hospodina trvá. Whybray pripomína, že "je dôležité pamätať na to, že náreky v Žalmoch, či už jednotlivcov alebo národné, nie sú vyjadrením zúfalstva. Akokoľvek môže žalmista obviňovať Boha z nedodržania

²⁷ Kraus, str. 202

²⁸ Gillingham, str. 251

²⁹ Broyles, str. 113

³⁰ Broyles, str. 115

svojho slova, vždy ostáva nádej, že prosba k nemu bude efektívna, preto aj to charakteristické "Dokedy?"³¹

Netreba ešte na záver zabudnúť na dôležité momenty v básni, kde Boh je nazývaný nielen bojovníkom, ale aj Otcom. K tomuto otcovstvu sa viaže hlavne postava kráľa v kontexte tohto žalmu, no v Novej zmluve už pôjde o pozmenený námet, kedy prichádza potomok Dávida, už nie ako kráľ, ale tiež vyzdvihuje svoje synovstvo voči Bohu.

3.3 Žalm 50

3.3.1 Základné informácie a rozdelenie

Tento žalm ponúka rétoriku prorockých kníh, zároveň spomína Božiu zmluvu a obety. Na základe toho sa dajú viesť debaty o jeho pôvodnom použití – bol liturgickým prorockým, ktoré mohlo stáť osamote, ale aj viazať sa k niektorú zo sviatkov – napr. Novému roku, kedy dochádza k obnove vzťahu medzi Bohom a Jeho Ľudom, čo je iste silne prítomné v tomto žalme, alebo pri sviatku obnovenia zmluvy. Obety sú akoby dané do úradia a Boh vyžaduje „obetu vdľaky“ a splnenie sľubov daných Najvyššiemu (v. 14), teda hodnoty spravodlivosti sú zdôraznené pred matériou obety. To nás môže navádzať k spísaniu básne počas doby, kedy prístup ku chrámu prestáva byť možný. Treba si však uvedomiť, že tento žalm nie je miestom, kde by boli obety odmietnuté, takže môže byť len dielom, ktoré upozorňuje na zlé dodržiavanie zákona Ľudom.

Verše 1-6 sú vyobrazením Boha vo svojej majestátnosti a „dokonalosti“, ktorý prichádza súdiť svoj Ľud zo Sionu. Je neustále zdôrazňované jeho hovorenie, že Boh nemlčí. Tak žalm ukazuje na realitu živého Boha. Verše 7-15 sú potom Božím vyjadrením o obete, ktoré sme sa snažili osvetliť už vyššie – že Boh vyžaduje iný druh obety (no pritom nezatraca tie materiálne). Iná interpretácia by mohla byť taká, že Boh odmieta obety, ktoré mu Ľud neprináša v správnom rozpoložení. Verše 16-20 sú poukazom na správanie, ktoré Boh nemôže vystáť a v posledných veršoch 21-23 Boh hovorí, že vyžaduje jeho zmenu, lebo od nej závisí jeho záchrana. Pritom Ž 50 je jedným zo SZ dokladov o tom, že Boh nepotreboval obety kvôli sebe, aby nebol hladný, ale „obety slúžili na upriamanie myslí Izraelcov na Boha.“³²

³¹ Whybray, str. 94

³² Rogerson, In ABD, str. 3881

3.3.2 Verš 12

Hoci vieme, že Pavol v 1 Kor 10,26 cituje iný žalm, o ktorom sme už písali, je tu možnosť narážky aj na Ž 50. V hebrejčine ide vlastne o záležitosť troch slov **וּמִלֹּאָה** (24,1) a **כִּי־לִי תִבֵּל וּמִלֹּאָה** (50,12). Je pravdou, že žalmy sa úplne nezhodujú v slovách zem a svet, no Ž 24,1 obsahuje aj slovo **אֶרֶץ** aj **תִּבֵּל** použité v 50,12. To sa prejavuje aj v gréckom preklade LXX.

Verš 12 je z hľadiska tejto práce dôležitý v 2 ohľadoch: (1) jednak sa nachádza v Božej reči o obetách, kde dotvára dojem, že Bohu nejde o materiál obety, lebo je vlastníkov všetkého na svete. Tu sa práve prejavuje úloha verša 12, kde stojí výrok Boha „môj je svet so všetkým, čo je v ňom.“ (2) Tiež tento verš ukazuje na Božiu moc a zvrchovanosť, lebo on je tým, ktorému patrí celá zem. To je podčiarknuté aj prvou časťou v. 1-6, ktoré Boha v jeho majestáte ospevujú.

3.3.3 Hlavné myšlienky

Žalm 50 nesie podľa nás 3 základné myšlienky: Dokonalý Boh nemlčí, Boží súd si žiada obeť vďaka a posledná sú skutky bezbožníka. Tieto témy majú rétoricky aj obsahovo veľa spoločné s prorockými textami SZ, ktoré dávajú do svojho stredu súd a požiadavku po spravodlivosti.³³ V ich pozadí sa nesie aj motív Božej zvrchovanosti a moci ako sme opísali vyššie. Prvá myšlienka, že silný Boh ide prehovoriť, je vrytá do Žalmu tak silno, že čitateľ si je hneď vedomý, že ide o dôležitú Božiu reč, ako je v ňom vysvetlené – súdnu. Súd sa týka dvoch ďalších myšlienok – toho, čo je správne (spravodivosť, obeta chvály) a čo je nesprávne (hriešnosť). To sú podľa nás idey básne, otázka obetovania je témou, ktorá sa tam vyskytne.

3.4 1 Kor 10,26

3.4.1 Hlavné myšlienky 1 Kor 10,23-11,1

Pozrime sa teraz, majú na pamäti výstupy z rozoberaných žalmov 24 a 89, na Pavlov text do Korintu, kde cituje žalm 24. Ide o pasáž 1 Kor 10,23-11,1 (budeme označovať už len ako 10,23nn). Hlavnou myšlienkou tohto oddielu je, ako sa majú kresťania zachovať pri stolovaní s pohanmi a pri jedení mäsa obetovaného modlám. Starozákonné východisko je v tejto otázke jasné: zákon zakazuje takéto spoločenstvo s hriešnikmi a obetované mäso musí byť nečisté vzhľadom ku kategorickému odmietnutiu uctievania modiel (Ex 20,4-6). Margaret

³³ Rodd, In OBC, str. 381

Mitchell však poukazuje na, že Boží zákon nezabraňuje spolustolovať s neveriacimi, ktorí ho pozvú k jedlu.³⁴ Rozvinutá rabínska prax v tejto otázke bola realitou už v dobe Ježiša, ktorý vyvolal pohoršenie stolovaním s hriešnikmi (Mk 2,15; Mt 9,10 a i.). Pavol ako predstaviteľ kresťanstva, ktoré sa misijne otvára pohanskému svetu, misionár a autorita pre korintských kresťanov potrebuje odpovedať na otázky k tejto téme v Prvom liste do Korintu. Okolnosti tejto témy dokrešľuje aj postava Petra, ktorý mal v Kornéliovom dome zjavenie o čistých a nečistých zvieratách, a teda o vhodnom jedálnom lístku kresťanov (Sk 10-11) a potom aj jeho spor s Pavlom, ktorý sa týkal tejto témy (Gal 2,11-21).

Pavol otvára túto pasáž sloganom „Všetko je dovolené, no nie všetko osoží. Všetko je dovolené, no nie všetko buduje.“ (10,23) Je to obmena už použitého 6,12, kde na konci stojí „ale ničím sa nedám zotročiť.“ V prípade sexuálnych zvykov a v našom prípade aj jedenia teda nie všetko osoží. Slogan má slúžiť ako úvodná formula k pasáži o praktickom etickom probléme, ktorý chce apoštol riešiť s korintskými kresťanmi. Kľúčový princíp, ktorý bude pre Pavla dôležitý artikuluje vo verši 24 – že dôležitý je ohľad na druhého. Z toho vyvodzuje, aké konanie je správne v otázke jedenia pokrmov u pohanov. Tak je možné v praktickom živote pre kresťanov jest' všetko predávané na trhu a prijímať aj pozvania od neveriacich. (10,26-27) Takáto voľnosť pre kresťanov je povolená pokým by na ňu nepoukázal niekto iný, potom treba brať ohľad na jeho pripomienku (jeho svedomie). Ochrana svedomia druhého totiž nie je len správnym medziľudským konaním, ale hlavne je dôležité pre spásu (10,33). Pavol odporúča uprednostniť princíp spoločného dobra pred slobodou.

Je zaujímavé porovnanie s 8,1nn, kde sa rieši rovnaký problém a tu na úvod apoštol pracuje s γνῶσις, ako princípom, podľa ktorého začína. Poznanie dáva do protikladu s láskou (8,1) a vyvodzuje z toho, že Boh je len jeden (8,4), princíp o tom, že „jedlo nás nepriblíži k Bohu.“ (8,8)

Podľa kapitoly 8 tiež vieme, že v korintskom spoločenstve boli dve skupiny: „slabí“, ktorí by sa mohli pohoršiť na slobode tých, čo majú slobodu (8,9) aj poznanie a tí práve tvoria druhú skupinu. Práve tejto druhej skupine vieme priradiť heslo z 8,1: „všetci máme poznanie.“ Toto poznanie si dovoľujeme stotožniť na základe 8,4 s tým, že Boh je len jeden. To nás vedie k interpretácii, že práve verš 10,26, ktorý nás zaujíma je istou variáciou na skoršiu argumentáciu 8,4 o monoteizme. Jeho slová, že Bohu patrí nebo aj zem ukazujú na zvrchovanosť, ktorá vylučuje moc iných božstiev alebo modiel. Naša vlastná analýza podobnosti textov 8,1nn a 10,23-11,1 však neukazuje na zodpovedajúc štruktúru

³⁴ Mitchell, str. 31

argumentácie. Pavol používa hlavný argument o nepohoršovaní v oboch prípadoch, ale inak k nemu pridružuje rozdielnu v rétoriku vo oboch pasážach. Tu by teda mohla byť kľúčová úloha práve citovaného žalmu 24,1, ktorý by bral na seba tematiku 8,4-6. Jerome Murphy O'Connor sa nazdáva, že 10,23n je reakciou na otázku „slabých“ o jedení mäsa z trhu. Uvažuje, prečo Pavol mení svoj postoj zo striktného farizejského na veľmi liberálne povolenie jedenia všetkého. To, že si takého konanie Pavol odôvodňuje Ž 24,1 je pre neho slabý dôvod, pretože Ž 24,1 „bol používaný Židmi na ospravedlnenie použitia požehnania jedla. Nie je jasné, ako stará je táto tradícia, ale ak je jej použitie ja neskoré, tak demonštruje, že žiaden Žid by nechápal tento verš ako legitimizujúci všetko jedlo. Bol totiž čítaný cez rámec Zákona deliaceho jedlo na čisté a nečisté.“³⁵ Gordon Fee ešte ďalej rozvíja tieto poznatky, lebo pripomína, že vo verši 30 je spomenuté εὐχαριστέω, sloveso, ktoré dobre dopĺňa zvyk požehnania a ďakovania za jedlo. Tak sa stáva Ž 24,1 Pavlovou iróniou voči židovským zvykom.³⁶

Horrell tiež používa názor prebratý od profesora Hurda, ktorý tvrdí, že „bližšie porovnanie ukazuje, že celok 1 Kor 10,23-11,1 je bod po bode opätovná formulácia a sumár argumentov z 1 Kor 8 a 9.“³⁷ Pavol hovorí svorne v 10,23nn aj v 8,1nn o tom, že jedenie mäsa obetovaného modlám a u neveriacich nie je nebezpečné samo o sebe (8,8 a 10,25 a 27), ale len v prípade, že pôsobí pohoršenie (8,9 a 10,28).

V desiatej kapitole je z hľadiska interpretácie komplikované dvojveršie 29 a 30, ktoré nesedia do Pavlovej argumentácie ohľadom jedenia obetovaného mäsa s ohľadom na svedomie blížneho. S tým nekorešponduje otázka: „Prečo by moja sloboda mal byť súdená cudzím svedomím?“ (10,29) Horrell toto miesto vysvetľuje tak, že zrejme nejde o Pavlovu citáciu listu od Korint'anov, ale skôr o „rétorické otázky, ktoré vedú ku konečnému záveru.“³⁸

3.4.2 Citovaný žalm v 1 Kor 10

Zamerajme však pozornosť na samotný cieľ našej práce, použitie Žalmov v 1 Kor v súvislostiach tejto kapitoly. Pavol hovorí, že Starý zákon bol napísaný, aby pomohol korintským kresťanom, ako majú žiť v posledných časoch, lebo ich už „zastihol koniec vekov.“ (10,11) ³⁹ Tak je to v prípade citátu z Ex 32,4 a rovnaký úsudok sa dá urobiť o Ž 24,1. Ex 32, 4 je naratív, ktorý nesie správu pre ľud posledných vekov, že sa nemajú odchýliť od Božej cesty a pokúšať Krista (10,9).

³⁵ Ibid, str. 95

³⁶ Fee, str. 482

³⁷ Horrell, str 146

³⁸ Horrell, str. 147

³⁹ Beale, str 140

Ako uvidíme nižšie Ž 24,1 je tiež SZ dôkazom – v tomto prípade o Božej zvrchovanosti a moci.

Chceme poznamenať, že text kap. 10 je možné aj rozkúskovať a verš 26 v ňom dostáva razom dôležitú funkciu. Ak by sme pozerali na kapitolu 10 ako na viacero problémov s jedením, tak si ich môžeme rozčleniť nasledovne:

10,20 – obetované démonom

10,25 – trh s mäsom

10,27 – pozvanie neveriacimi

Na všetky tri prípady jedenia existuje rozdielna Pavlova reakcia. Obetované démonom je neprípustné, lebo prináša podiel na stole zlých duchov (10,21). Trh s mäsom je však v poriadku, lebo Pánovi patrí celá zem (10,26), takže tam niet iných bohov a modiel, čo by mali moc. Nakoniec pozvanie k neveriacim je možné akceptovať, môže sa tam aj jesť všetko, pokiaľ by to niekoho nepohoršilo (10,28). Tento rozdielny meter je pre nás problematický, no zároveň poukazuje na úlohu citovaného Ž 24,1, ktorý robí z trhu s obetovaným najvoľnejší prípad pre kresťanov v Korinte. Podľa nás je rozhodujúce v týchto troch situáciách vnútorné nastavenie veriaceho: Prítomnosť na obete pre démonov je osobným zúčastnením sa na nečistom rituály, ktorý odporuje Božej vôli („Alebo chceme dráždiť Pána?“ 10,22). Naopak nákup mäsa na trhu je vecou zaobstarania si obživy, človek na jatky v Korinte nejde (vždy) kvôli tomu, aby si zabezpečil špeciálny kulticky dotknutý kus mäsa. Napokon tretia situácia tiež nie je o vyhľadávaní neveriacich a aktívnej účasti na ich pohanstve. Podobne sa ani Pavol po neúspechoch v synagógach neobrátil k pohanom s tým, že by bol aktívny na ich kultickom živote. Tu je však sociálny aspekt väčší ako pri nákupe mäsa, a tak možnosť pohoršenia je prílišným rizikom, ktoré Pavol neodporúča podstúpiť. Jest' totiž v pohanskej rodine mäso obetované pohanskej modle môže u niektorých vyvolať ten dojem aktívnej účasti ako v prípade obetovanie démonom. Problémom pre nás je, že pohoršenie môže vzbudiť aj nákup mäsa na trhu, s čím by akoby táto trojitá schéma nepracovala.

Keď teda čítame, že citácia Ž 24,1 ponúka „oslavu Hospodinovho panovania nad svetom“⁴⁰ alebo podľa Goocha „zaobchádza s jedlom obetovaným modlám

⁴⁰ Harrisville, str. 169

ako s obyčajným jedlom“⁴¹, tak dostávame na základe vyššie povedaného pre ňu väčšiu váhu.

K tomuto problému sme našli prínosný názor profesora Martina, ktorý hovorí, že „naznačovať, že Pavol navrhuje jeden druh správania v súkromnom prostredí a iný v kultickom, ide za Pavlove vlastné slová.“⁴² Toto sme reflektovali pri probléme pohoršenia nad nákupom mäsa na trhu. Martin pomáha dovysvetliť toto naše stanovisko k výkladu 10. kapitoly 1 Kor, keď hovorí, že nejde o prostredie, ale o postoj človeka.⁴³ Nami prezentovaný prístup rieši problém Pavlových protichodných rád, ktoré nútili niektorých komentátorov k deleniu 1 Kor 8-11 do viac listov alebo na viac zdrojov.⁴⁴

Ešte dodajme pre klasifikáciu toho, ako Pavol narábal s týmto starozmluvným textom citátom od profesora Harrisvilla: „Toto Pavlovo použitie Žalmov môže byť označené ako *deduktívne*. Apoštol cituje chválospev spoločenstva, ktorý oslavuje Hospodinovo panovanie nad svetom a potom z neho dedukuje dôsledok ohľadom etickej otázky, ktorú mu položili Korint’ania, o jedenia mäsa obetovaného modlám. Pavol hovorí, že čokoľvek je predávané na trhu, sa môže jesť bez spytovania si svedomia.“⁴⁵

Naopak Richard Horsley ponúka inú interpretáciu. Nazdáva sa, že citácia môže byť narážkou na princípy, ktorá Korint’ania zastávali. Deduktívne použitie spomenuté vyššie ostáva v platnosti, avšak jeho nositeľmi by mohli byť Korint’ania, ktorí týmto veršom chceli „dokázať, že všetko jedlo je dovolené, keďže Boh je jeho tvorca.“⁴⁶ Túto myšlienku ponúka ako jednu z možností, pričom však nevylučuje tradičné videnie, že Ž 24,1 používa Pavol samotný zo svojej iniciatívy ako rovnako možné.

Pozrime sa teraz ešte v krátkosti na Ž 89 a 5, ktoré sme tu tiež uviedli. Našou otázkou je, či ponúkajú zasadenie do kontextu tak vhodné ako to bolo u 24,1 alebo aj nejaké iné rozšírenie. Pre všetky 3 žalmy je spoločné, že poukazujú na Hospodinovu zvrchovanosť a moc, no najviac ju vnímame prepojenú s témou stvorenia v Ž 24, ktorý má narážky na prvé kapitoly Gn. Naopak zaujímavé momenty prináša Ž 50, ktorý hovorí o zvieratách, ktoré patria Hospodinovi. Tu sa

⁴¹ Gooch, str. 86

⁴² Martin, str. 183

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Túto rozsiahlu tému delenia na viac listov a zoraďovania rôznych zdrojov korintských listov alebo aj zastávanie jednoty celej pasáže 1 Kor 8-11 okrem komentárov rieši prehľadným spôsobom Richard Liong-Seng Phua vo svojej knihe *Idolatry and Authority* od str. 24

⁴⁵ Harrisville, str. 174

⁴⁶ Horsley, str. 143

čitateľovi v podvedomí ukazujú texty o zákonom zakázaných zvieratách a pokrmoch z Lv. Navyše priamo pracuje s pokrmom a jedením vďaka tematike obetovania, ktoré nie je vykonávané, aby prinieslo Bohu nasýtenie. Napokon je tu hlavná myšlienka súdu v Ž 50 – Hospodin chce vidieť ľudí, ktorý budú spravodliví, budú prinášať obet' chvály. Takéto vyzdvihnutie vnútorného nastavenia a správneho, Bohu milého konania je v rozpore s konaním hriešnikov, ktorí odmietajú Božie príkazy a slová (50,16-17), nenávidia poriadok (50,17) a spájajú sa so zlodejmi a cudzoložníkmi (50,18). Podobne to vnútorné v človeku je dôležité aj pre Pavla v 1 Kor 10. Tak ako Bohu nezáleží na materiálnych obetiach, z ktorej neje a nakoniec aj tak všetko na zemi Mu patrí, takisto Pavol nechá Korint'anov, aby sa nestarali o svoj jedálniček, lebo všetko na ňom patrí Bohu. Starosť o vnútorné prichádza vtedy, keby malo nastať pohoršenie a svedomie iného by bolo poznačené.

3.4.3 Závery

Jedným zo záverov našej exegézy je, že (1) pre Pavla nie je podstatné uviesť, že práve ide citovať Ž 24 a ani SZ. Používa autoritu textu nie z dôvodu, že je v Žaltári, ale pre jeho obsah. Myšlienka toho, že zem aj všetka jej náplň patrí Bohu, je tým nosným, čo majú čitatelia spoznať a čomu veria. Tak sa dostávame k ďalšiemu záveru – (2) tak ako v pasáži o jedení obetovaného mäsa v kap. 8, tak aj tu chce Pavol zdôrazniť, že žiadne modly pohanov ani bohovia nemajú moc nad stvorením a svetom. Všetkému totiž vládne κύριος, znova podľa Ž 24,1. (3) Taktiež Boh nie je len vládcom, ale garantom a vlastníkom všetkého, lebo On to stvoril (ako sa dá vyvodiť). Stvorenie sveta nemáme priamo v texte 1 Kor 10, no v jeho paralele v kap. 8 čítame „my máme jedného Boha Otca, z ktorého je všetko“ (8,6). Hospodin je opísaný ako stvoriteľ v Ž 24,1.

Za zmienku stoja naše pohľady na iné dva žalmy – 89 a 50. Pri prvom sme nenašli kontext, ktorý by sa viac alebo aspoň do takej miery odzrkadľoval v 1 Kor ako Ž 24,1, ktorý má ešte motív stvorenia. Preto nie je potrebné pridávať závery aj za tento Žalm. Jeho výklad však poslúžil na ujasnenie si pozície tohto žalmu u Pavla, ktorá sa zdá byť pri druhom menovanom – 50,12 – oveľa zaujímavejšia hlavne v dvoch ohľadoch: (1) Ž 50 pracuje s tematikou jedenia a pokrmov a tiež (2) v situácii, ktorá sa točí okolo vhodných a nevhodných zvierat chce od človeka nie prázdne rituály, ale skutočnú vnútornú spravodlivosť. Otázne ostáva, nakoľko tieto dva body môžu zavážiť, no my ich predkladáme ako zaujímavý nález, kvôli ktorému sme robili exegézy v tejto diplomovej práci.

4. Kapitola: O Kristovej zvrchovanosti

4.1 Žalm 8

Žalm 8 sa dá ľahko štrukturovať:

Verš 2 - Refrén: Chvála Hospodina

Verše 3-9 – Božia zvrchovanosť a jeho ustanovenie človeka

Verš 10 - Refrén: Chvála Hospodina

Oblúbenosť tohto žalmu dokladá jeho použitie v NZ, kde je citovaný Ježišom Mt 21,16 verš 3 o ústach detí, ktoré chvália Hospodina. Ježiš si zdanlivo tento verš vzťahuje na seba, a teda sa stavia do pozície prvej časti Ž 8, kde ako uvidíme je ospevovaný Hospodin. Rozsiahly citát je v Žid 2,6-8. Tu je citovaná časť druhá o človeku a z nasledujúceho verša Žid 2,9 sa dozvedáme, že je vzťahnutá na Ježiša. Rovnako potom citát, o ktorý sa zaujímame my v 1 Kor 15,27 je 8,7b a to, čo žalmista mieni ako opis človeka, Pavol aplikuje na Krista. Takže zhodný prístup v Žid a 1 Kor.

1 Zbormajstroví. Na nápev: Pri lisoch. Dávidov žalm.⁴⁷

Úvodný nadpis pre nás nie je dôležitý, nebude hrať významnú úlohu pre analýzu Pavlovho využitia Ž 8 v 1 Kor.⁴⁸

**2 Hospodin, Pán náš, aké vznešené je tvoje meno na celej zemi!
Velebnosť svoju vyvýšil si nad nebesia.**

Žalm má refrén, ktorý ohraničuje celú báseň, tvorí jeho začiatok a koniec. Z časti refrén vystihuje hlavnú myšlienku, ktorou je Božia moc a vznešenosť, no ako uvidíme neskôr žalm naberie aj nový rozmer s opisom človeka od v. 5. Refrén ospevuje Hospodinovo meno, to nielen pre jeho jedinečné vlastné meno, ale aj kvôli dôležitej úlohe mena, ktoré nieslo pre osobu niečo vlastné – pôvod, známosť alebo budúcnosť. V tomto prípade v spojení s Hospodinom ide o známosť jeho mena a nie žiadneho iného boha, ktorý by bol tak vznešený.

Slovo **תִּהְיֶה** je poetické, má 25 výskytov v SZ a je najčastejšie používané práve v žalmoch (8 krát). Má poukazovať na moc, majestáť a nádheru, preto sa spája v SZ so žrebcom (Job 39,20) alebo s bleskom (Iz 30,30). Pre použitie s osobou je

⁴⁷ Preklad podľa SEP

⁴⁸ Podrobnejšie informácie sme čerpali zo Strickman, str. 71; Gruber, str. 198, kde sú teórie o hudobných nástrojoch a klanoch hudobníkov, no tie sme nepovažovali za potrebné uvádzať.

príznačné práve na tomto mieste v spojení s Hospodínom alebo v Ž 21,6 s kráľom. Raz je v spojení s Mojžišom a to je jediný výskyt „velebnosti“ v pentateuchu, kedy Mojžiš má prenechať zo svojej velebnosti Józueму (Nu 27,20).

3 Z úst detí a dojčiat si si pripravil chválu proti svojim odporcom, aby si umlčal nepriateľa i pomstiteľa.

Problém je so slovom **יָחַד**, ktoré niektoré preklady uvádzajú ako chválu a robia tak pochopiteľne na základne vplyvu LXX, ktorá má **αἴνος**. Hebrejský text má však bližšie k významu sila, ktorú si ustanovil Boh z úst detí a dojčiat. Pre nás je nejasný význam tohto verša: či má poukazovať na to, že Hospodin si vyvolil na umlčanie nepriateľa nevinných alebo jeho moc je taká veľká, že aj vybudovaná na maličkých deťoch obstojí proti nepriateľovi. Rabbi Moses hovorí, že nemluvná chvála, hoci nevedia ani hovoriť a Abrahám Ibd Ezra dopĺňa, že ide o vyzdvihnutie momentu, keď dieťa prvýkrát prehovorí.⁴⁹ Novozákonná interpretácia u Mt 21,16 je jednoznačná – po Ježišom čistení chrámu prevolávajú deti: „Hosana synovi Dávidovmu!“, na čo s hnevajú veľkňazi a zákonníci a vyčítavo sa obrátia na Ježiša. Prichádza citát Ž 8,3 verný LXX, teda správne prekladaný ako „Z úst detí a dojčiat si si pripravil chválu.“ Do súvislosti nahnevaných židovských autorít však úplne zapadá kontext verša 3, lebo hovorí o odporcoch. Vzniká tak pozoruhodné využitie starozákonnej poézie, ktoré zapadá do kontextu NZ.

4 Keď hľadím na tvoje nebesia, dielo tvojich prstov, na mesiac a hviezdy, ktoré si upevnil, pýtam sa:

Verš 4 slúži na navodenie pokory. Prevyšujúce vzdialené neznámo si vyberá žalmista ako to, kam sa pozrie a s pokorou pred nebesami, mesiacom a hviezdami, nebeskými veličinami, hovorí, že aj tie sú dielom Božím. Básnický krásny je protiklad nesmiernej nočnej oblohy a prstov, ktoré si žalmista vyberá ako nástroj Hospodinovho tvorenia. O Božom prste tiež hovorí Ex 8,19, keď doľahla na Egypt tretia rana, Ex 31,18 a Dt 9,10, keď sa hovorí o kamenných tabuliach zo Sinaja popísaných Božím prstom.

5 Čo je človek, že naňho pamätáš, a syn človeka, že sa ho ujímaš?

⁴⁹ Strickman, str. 71-72

Báseň sa dostáva do druhej časti, kde sa mení jej zameranie z Hospodina na človeka alebo syna človeka, ktorý však stále ostáva v tieni Božej zvrchovanosti. To naznačuje aj otázka, žalmista chce vedieť, čím si to človek zaslúžil, že na neho Boh pamätá a ujíma sa ho. Tieto slovesá ukazujú na aktívnu starostlivosť – tak Boh pamätal aj na Noacha (Gn 8,1) a navštívil, ujal sa Sára keď počala s Abrahámom (Gn 21,1).

Otázky „čo je človek“ nájdeme aj v Ž 144,3 (tu je rozdiel, použité je מַה־אָדָם), kde je význam otázky veľmi podobný, no použitá slovná zásoba odlišná:

מַה־אָדָם וְתַדְעֵהוּ בֶן־אָנוּשׁ וְתַחֲשֶׁבֶהוּ

Ž 144,3

מַה־אָנוּשׁ כִּי־תִזְכְּרֵנוּ וּבֶן־אָדָם כִּי תִפְקְדֵנוּ

Ž 8,5

Aj kontext je iný – Žalm 144 hovorí ústami kráľa, tam o tom nie je pochybnosť, na rozdiel od tohto Žalmu ako uvidíme neskôr. A 144,4 poukazuje skôr na skutočné poníženie človeka – „preludu sa podobá“ je v ostrom kontraste s „urobil si ho len o niečo menším než nebeské bytosti.“ Ďalšia otázka „čo je človek“ (teraz už rovnako מַה־אָנוּשׁ) je v Job 7,17, ale tu je kontext úplne odlišný – Jób sa sťažuje na prílišnú Božiu starostlivosť až prenasledovanie.

6 Urobil si ho len o niečo menším než nebeské bytosti. Korunoval si ho slávou a dôstojnosťou.

Exegeticky najzaujímavejší verš je šiesty. Ponúka hneď 2 veľké neznáme. Jednak ide o otázku: Od koho to bol vlastne človek urobený len o niečo menší? Pôvodné slovo je מַאֲלֵהִים, čo je známe boh alebo bohovia. LXX si sama vyberá cestu jedného výkladu, keď prekladá ἡλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, čiže menším od anjelov.⁵⁰ To znamená, že vykladá מַאֲלֵהִים ako bohovia a ešte presnejšie si predstavuje nebeské voje, ktoré sú pri Bohu a rovno ich označí ako anjelov. Pôvodný test však mohol myslieť, že človek bol stvorený len o niečo menší od Boha.⁵¹

⁵⁰ cf. Strickman, str. 74 – rovnaký názor má aj Abraham Ibn Ezra, že *elohim* má byť preložené ako anjeli.

⁵¹ cf. Waltner, str. 63

Druhý problém nastáva so slovesom **כִּטַּעַ**, ktoré v pieli znamená korunovať (Vel 3,11). Pri korunovaní človeka slávou sa už natíska myšlienka na kráľa. Otvára sa teda otázka, či je tento žalm vyznaním panovníka a vďakou za jeho ustanovenie Bohom, a teda aj proklamáciou, že bol Bohom ustanovený ako o niečo menší od neho (alebo jeho zástupov).

7 Ustanovil si ho za vládcu nad dielom svojich rúk, všetko si mu položil pod nohy:

8 všetky ovce, kozy a dobytok aj divú zver,

9 nebeské vtáctvo, morské ryby, všetko to, čo pláva morskými cestami.

Nadviažme na úvahu z predošlého verša – slová o tom, že Boh človeka ustanovil za vládcu a podložil mu pod nohy všetko by sedela vhodne na panovníka. Avšak keď čítame ďalej, tak ku kráľovi sa až tak nehodí vymenúvať ovce, kozy a iné zvieratá. Toto by mohlo jednoducho odkazovať na stvorenie a Adama, ktorý dostal do starostlivosti od Boha zvieratá aj zem.

Snáď fakt, že na človeka je zložená zodpovednosť za chod sveta a to v širokom meradle, nás to láka vidieť za veršami druhej polovice ôsmeho žalmu postavu kráľa. Pravdou však ostáva, že skutočne Žalm 8 ponúka človeku v spojení s stvorením veľmi veľké uplatnenie na rozdiel od iných žalmov o stvorení, kde je aktívne jedine Boh a človek je zaradený medzi stvorené. Podobne aj Brueggemann, ktorý človeka nestotožňuje s kráľom, no hovorí o ňom, že má „rozhodujúcu rolu vo vládnutí nad poriadkom sveta.“⁵²

10 Hospodin, Pán náš, aké vznešené je tvoje meno na celej zemi!

Z našej exegézy chceme teda urobiť niekoľko záverov, ktoré nám pomôžu pri posúdení Pavlovho použitia verša 7: V prvom rade je dôležité si všimnúť stanovisko žalmistu k stvoreniu. Žalm 8 sa blíži tematicky veľmi výrazne v porovnaní s inými ku prvým kapitolám Genesis. Uprostred tvorenia je v oboch textoch Boh Stvoriteľ, ktorý ustanovuje poriadok na svete a tvorí jeho rozmanitosť.

Ďalej chceme poznamenať, keď hovoríme o poriadku nad stvorenstvom, že Gn an Ž 8 ponúkajú pohľad na človeka ako korunu tvorstva, ktorý nesie zodpovednosť danú mu Hospodinom za udržanie dobrého stavu vecí na zemi. Tu je na diskusiu, či týmto povereným, je človek ako taký alebo kráľ.

⁵² Brueggemann, str. 36

Napokon sme si všimli, že pri všetkej sláve a dôstojnosti, ktoré dostáva človek od Boha (v. 6), žalm nedovoľuje ho vnímať ako ústredného. Najdôležitejšou postavou ostáva Hospodin, ktorému je vzdaná nesmierna úcta a chvála. Aj človek je vykreslený ako ten, ktorému Boh všetko podložil pod nohy a bez Božieho konania by to nefungovalo.⁵³ Waltner túto myšlienku trefne vystihuje: „Naprieč týmito veršami ostáva Boh subjektom. Štyri slovesá – urobil, korunoval, ustanovil a položil pod nohy – hovoria o delegovanej autorite.“⁵⁴

4.2 Žalm 110

4.2.1 Základné informácie a rozdelenie

Pri tomto korunovačnom kráľovskom žalme stojíme pred najviac citovaným textom nielen zo Žalmov, ale z celého Starého zákona v Novom.⁵⁵ Túto pozíciu mu získal hneď prvý verš, ktorý je spájaný s nanebovstúpením Krista skrze slová „Sed’ po mojej pravici!“ Tento úvodný verš Žalmu 110 stotožnil s postavou mesiáša samotný Ježiš v Mk 12,35-37, keď sa pýtal: „Ako môžu zákonníci hovoriť, že mesiáš je Dávidov syn?“ Nasleduje citát „Pán povedal môjmu Pánovi...“ a potom doriekol Ježiš, že „sám Dávid ho nazýva Pánom; ako potom môže byť je ho synom?“ Ježiš tak vlastne stavia Dávida do pozície rozprávača Žalmu, proroka, ktorý má videnie a to videnie sa týka mesiáša (nie kráľa alebo Dávida samotného, ako budeme ukazovať nižšie vo výklade).

Štruktúru žalmu určujú dva videnia alebo proroctvá, takže jeho delenie by vyzeralo nasledovne:

0.	Verš 1a	– Nadpis
1.	Verše 1-3	– Prvé proroctvo, výrok
	a. Verš 1b	– Hospodinovo vyhlásenie
	b. Verš 2	– Hospodinova podpora
	c. Verš 3	
2.	Verše 4-7	– Druhé proroctvo, prísaha
	a. Verš 4	– Hospodinova prísaha
	b. Verše 5-6	– Hospodinova podpora
	c. Verš 7	

⁵³ cf. Brueggemann, str. 38

⁵⁴ Waltner, str. 63

⁵⁵ ABD, heslo ASCENSION

Tento žalm je radený medzi žalmy kráľovské. Nie je jasné, o ktorého kráľa sa videnie v ňom opiera. Najneskoršie teórie hovoria, že by mohol byť z makabejských dôb a kráľom by bol Šimon, ktorý bol kňazom a kráľom (1 Mak 14,41). To nie je jediný dôkaz, ktorý podkladá takto neskoré poexilné datovanie žalmu. Viacerým autorom sa podarilo nájsť ukrytý v Ž 110 akrostich tvoriaci meno שמעון alebo שמעון אים (Šimon Hrozný).⁵⁶ Avšak väčšina odborníkov zaraďuje tento žalm do doby predexilnej, kedy ho mohol spievať kráľ alebo bol spievaný za jeho prítomnosti v chráme.⁵⁷ Dahood konkretizuje, že by mohlo ísť o desiate storočie kvôli podobnosti so žalmom 2, no ako udalosť vzniku udáva vojnové víťazstvo.⁵⁸

4.2.2 Výklad po veršoch

¹ **Dávidov žalm. Výrok Hospodina môjmu Pánovi: Sed' po mojej pravici, kým nepoložím tvojich nepriateľov za podnožku tvojim nohám.**⁵⁹

Žalm začína prvým videním, ktoré tvorí Hospodinov výrok. Videnie a výrok sú len krátko uvedené, tak ako neskôr vo verši 4 a vlastne celý Žalm 110 budú tvoriť dva celky. Spojenie נִאֲמַר יְהוָה (výrok Hospodinov) je častým uvedením Božej priamej reči, no má svoje špecifikum: V drvivej väčšine výskytov ho nájdeme v prorockých knihách (početne u veľkých prorokov okrem Dan a aj u malých – hlavne u Am, Ag a Zach). „Výrok Hospodina môjmu Pánovi“ môže odkrývať, že ide o takéto prorocké videnie, pričom „Pán“ by podľa komentárov mal byť kráľ.⁶⁰ Všeobecne je uznávané, že ide o kráľovský žalm, čo nám dokladá hneď ďalšia časť prvého verša: sed' po pravici, podnožka, pokorenie nepriateľov – to sú všetko monarchicky ladené slová a spojenia, ktorých nájdeme v tomto žalme ešte viac.

Imperatív „sed' po mojej pravici“ ukazuje na čestné miesto kráľa pri Hospodinovi a na jeho privilegované postavenie. Boh sa priznáva ku svojmu vyvolenému kráľovi, čo pri prednese alebo speve tohto žalmu pri rituáli alebo slávnosti malo veľký účinok na ľud. Toto výsostné miesto vedľa Hospodina je tiež zárukou vojnových víťazstiev pre kráľa, čo je nevyhnutné pre pozíciu panovníka. Keď teda prichádzajú víťazstvá, sú Božou zásluhou. Pri výklade tohto

⁵⁶ cf. ABD, heslo MELCHIZEDEK; Treves, str. 87

⁵⁷ Gillingham, str. 5

⁵⁸ Dahood, str. 112

⁵⁹ Text je prekladom SEP, hoci sme chceli vzhľadom k dôležitosti Ž 110 pre NZ ponúknuť vlastný preklad, tak zložitost' textu a jeho narušenie vyžaduje prácu na vokalizácii, ktorú mne radšej našťudovali zo sekundárnej literatúry po zisteníach, že na kontexte pre nás dôležitom v tejto práci, sa nič zásadné nemení.

⁶⁰ OBC, str. 369

verša pozeráme na Joz 10,24, ktorý môže slúžiť na pomoc pri výklade predstavením zvyku šliapnuť na šiju pokorenému nepriateľovi. Tak budú slúžiť ako podnožka, ktorá nepatrí medzi najjednoduchší a najzákladnejší druh nábytku, a tak sa hodí do kráľovskej siene. Druhý možný pohľad je, že nepriatelia ako podnožka majú vyvolať spomienku na to významné víťazstvo Józua nad piatimi kráľmi. Dahood ponúka tiež archeologické a literárne dôkazy o tom, že spojenie „pod nohy“ a „podnožka“ sa používali na ilustráciu dominancie.⁶¹ Práve 110,1 je citovaný v 1 Kor 15, 25, hoci podobný text obsahuje Ž 8, avšak spojenie s nepriateľmi je toho dokladom.

² Žezlo tvojej moci vystrie Hospodin zo Siona. Panuj uprostred svojich nepriateľov!

Žezlo je ubezpečením, že skutočne ide o kráľovskú tematiku. Je to žezlo panovníka, no vystiera ho Hospodin, ktorý je tak garantom moci vládca. „Panuj“ je imperatív, ktorý však nie je len rozkazom, ale aj výzvou a vyjadrením podpory, lebo to hovorí kráľovi jeho Boh. Žalm situáciu neidealizuje, žalmista vie o nepriateľoch, ktorý iste nie sú len okolité kráľovstvá, ale aj vnútorní nepriatelia. Ide o potvrdenie a zopakovanie 1b.

³ Tvoj ľud príde dobrovoľne v deň, keď povoláš do boja; v nádhere svätyne ako rosa z lona úsvitu sa objaví tvoje mužstvo.

Tento verš ostáva zle zachovaný, čo niektorých komentátorov viedlo k tomu, že je značne starý a prešiel viacerými obmenami.⁶² Istejšie je čítanie prvej časti, kde ide pravdepodobne o istenie, že kráľ sa dočká ochotnej podpory od svojho ľudu, keď potiahne do boja.

V ďalšej časti je práca problematická. Možné čítanie je, že sa mužstvo alebo mladosť kráľa objaví ako rosa z lona úsvitu. Rosa z lona úsvitu je podľa Motyera naznačením nadprirodzeného pôvodu kráľa, keďže rosa je ranná vlaha, ktorá dáva život (Iz 26,19 a Oz 14,5) a prichádza tajne (2 S 17,12).⁶³ Iné zaujímavé čítanie ponúka Gerstenberger: „Z lona Shachar som ťa stvoril. Shachar je známa ugaritská bohyňa.“⁶⁴ Každopádne tento poetický text sa zdá byť nielen kvôli zachovalosti textu zahalený tajomnosťou a zrejme chce vypovedať o pôvode kráľa.

⁶¹ Dahood, str. 114

⁶² Gerstenberger, str. 263; Dahood, str. 113

⁶³ Motyer, In NBC, str. 689

⁶⁴ Gerstenberger, str. 265

⁴ Hospodin prisahal a neoľutuje: Ty si kňaz naveky na spôsob Melchisedeka.

Dostávame sa k druhému prorockému výroku, mnoho prekladov spája úvodnú vetu „Hospodin prisahal a neoľutuje“ s nasledujúcim textom a tak sa vlastne stáva z videnia prisaha, a teda veľké uistenie pre zhromaždený ľud, ktorý počul tieto slová. Hospodinova prisaha je spojenie, ktoré často nachádzame v Dt a viaže sa ku všetkým veľkým veciam, ktoré Hospodin Izraelcom povedal (skrže Mojžiša) – vojdienie do krajiny (Dt 1,8; 6,10; 8,1), blúdenie po púšti (2,14), zaslúbenie zmluvy (4,31; 7,12; 8,18), vyvedenie z otroctva (7,8), prebývanie v krajine (9,5; 11,21; 30,20), vyvolenie ľudu (28,9). Naopak tento výraz je oveľa menej používaný u prorokov. V Žalmoch ho máme v 132,11, kde Hospodin prisahá Dávidovi, že jeho potomka posadí na trón. My v tomto spojení vidíme gradáciu proroctva – nielenže najprv vypočujeme výrok Hospodinov, ale potom ešte aj prisahu, čo sa dá ľahko spojiť s tými dôležitými uisteniami z Dt, a tak tvorí silnejšie uistenie.

Je príznačné, že označenie kráľa ako kňaza sa spája s Melchisedekom, ktorý bol jebúsejský kráľ a kňaz z doby predizraelskej. Stretávame sa s ním v Gn 14,18-20. Dochádza tak k spojeniu dvoch významných postáv kultúry Sionu – hlavného náboženského alebo kultického predstaviteľa a hlavného mocenského predstaviteľa. Myslíme si, že sa tak deje z dvoch dôvodov: (1) nie úplne aby získal kráľ dennodenné postavenie veľkňaza, ale autoritu na vykonávanie či účasť na istých významných rituálnych úkonoch; (2) a tiež kvôli zdôrazneniu povolania vládcu Hospodinom ako Jeho vyvoleného, ktorý nemôže stáť mimo vieru v Hospodina. Od tohto spojenia je potom možné vyvodit', že kráľ, o ktorom sa hovorí je v dávidovskej línii alebo Dávid samotný, ktorý preniesol svoje sídlo aj sídlo uctievania do Jeruzalema, ktorý obývali práve Jebúsejci. Doslovné preloženie mena Melchisedek je kráľ spravodlivosti, čo z mena robí viac titul.

⁵ Pán je po tvojej pravici; v deň svojho hnevu rozdrví kráľov.

Dochádza ku komplikácii so slovom Pán (מֶלֶךְ), ktoré zrejme označuje Hospodina a nie Pána z v. 1, nedávalo by totiž zmysel, že by sa menilo oslovenie z predošlého kontextu básne, kde ty bola vždy osoba kráľa. Komplikácia vzniká hlavne prehodením úloh, kedy Pán je tentoraz po pravici kňaza a kráľa v jednej osobe. S orientáciou na mesiáša by bolo zaujímavé zobrať do úvahy zmenu oslovenia, kde by bol zrazu oslovený Hospodin, ktorému by prorok hovoril o vládcovi, ktorý rozdrví kráľov a neskôr (v. 6) bude súdiť uprostred národov. To by sedelo na eschatologické videnie Krista. Deň Pánovho hnevu je

pravdepodobne jeden z menej častých vykreslení Božieho súdu na konci vekov v Žalmoch. Takéto proroctvá sú väčšinou doménou prorockých kníh.

⁶ Bude súdiť uprostred národov, bude tam plno mŕtvol. Rozdrví hlavy mnohých krajín.

Súd s inými národmi, o ktorom sme písali už vyššie, má pre ne neblahé dopady. Mŕtvolý a drvenie hláv poukazuje na rozsudok pre mocnosti, a tak ide zrejme o súd na konci vekov, ktorý má pozdvihnúť Izrael na úkor nehodných národov. Tie si svoje zatratenie mohli privodiť uctievaním iných bohov.

⁷ Cestou sa napije z potoka, vďaka čomu vztýči hlavu.

Nie je celkom jasné, prečo potrebuje žalmista na záver dodať takúto praktickú informáciu. Je prirodzené, že po bitke, lebo taký charakter má súd v Ž 110, je kráľ ustatý a potrebuje posilu. Či sa jedná o narážku na unaveného Dávida, ktorý nepil a nejedol, kým nedohnal nepriateľa (1 S 30,9-11) nevieme určiť. Mohlo skôr ísť o sprevádzanie nejakého rituálneho alebo pamätného úkonu pri kultickej činnosti. Dvíhanie hlavy poznáme zo žalmov v zmysle pripravenosti a chystania sa konať (27,6 alebo 83,3).

4.2.3 Závery a hlavné myšlienky

Tento žalm slúži v NZ na podporenie toho, že Kristus je veľkňazom, ktorý svoje kňazstvo získava od ustanovením od samotného Boha. Rovnako je z neho vyvodené Ježišovo vyvýšenie, lebo ako sme spomínali vyššie sám Ježiš nastavil videnie hlavného proroctva Ž 110 ako mesiášskeho. Z toho vyplýva, že keď v ňom čítame o posadení po pravici a panovaní, tak sa tým bude chápať Ježišovo oslávené vládnutie z nebies. Môžeme byť vďační za Pavlovu citáciu práve Žalmu 110, pretože jeho obľúbenosť a využitie v NZ je výnimočné. Z videnia o Izraelskom kráľovi židovská a ranokresťanská teologická škola robia proroctvá o vyvýšení a nebeskom panovaní Mesiáša, Krista.

Už sme spomínali použitie Ž 110 v Evanjeliu podľa Marka, táto pasáž má svoje paralely u Mt 22,41-46 a Luk 20,41-44, ktoré majú obmeny, no v zásade sa príliš nelíšia. Pre našu prácu je však dôležité, že všetky tri synoptické texty majú spoločné teologické použitie citácie. Uprostred situácie, kde je konflikt s farizejmi,

Ježiš poukazuje na svoje vyvýšenie a potvrdzuje, že je synom Dávidovým a Synom Božím.⁶⁵

Okrem toho využíva Pavol odkaz na Ž 110 aj v Kol 3,1 – v texte, kde je Kristus vyobrazený ako „hlava každého kniežatstva a mocnosti“ (2,10), v Ňom sú Kolosania vyzlečení z hriechu krstom (2,11-12), On je autoritou, ktorá odpúšťa hriechy (2,13-15), a tak sa nemajú dať zviest', ale hľadiet' hore, kde Kristus sedí na pravici Božej. Pavol ukazuje rozdielne uvažovanie o Kristovom vládnutí v Kol a 1 Kor, kde ten kontrast vidieť práve na oddieloch, ktoré citujú Ž 110,1! 1 Kor 15 opisuje Kristovo panovanie stále s ohľadom na budúcnosť (v. 23-28). V Kol sme svedkami panovania, ktoré už je ustanovené a dotýka sa koloských kresťanov.

Zastavme sa v krátkosti ešte pri použití verša 4 v Žid, čo je jediné miesto v NZ, kedy je 110,4 citovaný. Autor epištoly Židom v piatej kapitole vykresľuje Kristovo utrpenie a jeho vyvýšenie a používa žalm známy tým, že je vykladaný ako text o vyvýšení. Stáva sa tak základom pre pasáž o Ježišovi ako kňazovi na spôsob Melchisedeka, ktorá je predznačená v Žid 5,10; 6,20 a rozbaľuje sa v kap. 7. List Židom sa dá považovať za text s veľmi dobre rozvitou christológiou, pričom samotný začiatok epištoly je až od piateho do trinásteho verša ukážkou narážok a citácií, ktoré majú vyzdvihnúť úlohu a postavu Krista a podávajú ho ako Krista vyvýšeného a tým autor predznamenať svoj zámer. Tak list podáva výrazné možnosti na rozoznanie úlohy Ježiša Krista, ktorá je rozdielna od iných významných postáv ako proroci, anjeli (kap. 1) alebo Mojžiš (kap. 3). List Židom však neostáva len pri charakteristike pomocou vymedzenia, ale pozitívne ukazuje Ježiša ako veľkňaza na spôsob Melchisedeka, postavy záhadnej, no prevyšujúcej všetko ostatné kňazstvo (kap. 7).

Pred pohľadom na 1 Kor nemôžeme nespomenúť ešte jednu črtu, ktorá spája použitie Žalmov 8 a 110. Chceme hovoriť o dopadoch na christológiu, ktorú podľa nás má citovanie práve týchto miest, o ktorých sme vyššie písali viac. Oba žalmy sú totiž podobné vo svojom optimistickom nazeraní na človeka. Ich využitie sa dá interpretovať tak, že texty takto málo dotknuté hriechom a skepsou voči človeku, boli spájané s postavou mesiáša či Ježiša Krista kvôli ich špecifickému rázu. Pre NZ to môže mať dopad do takej miery, že autori používajú tieto žalmy nepočítajú s christológiou, pre ktorú je vyvýšenie návrat Ježiša – Boha na svoje pôvodné miesto, ale pozerajú na jeho cestu z pohľadu židovského, vnímajúc postavu Adama a Mesiáša – teda vyvýšenie Ježiša – človeka na miesto, pre ktoré ho Boh stvoril alebo pre ktoré bol určený. Pozrime pre podporu tohto tvrdenia na miesto bezprostredne blízko citovaných žalmov v 1

⁶⁵ cf. Gillingham, str. 17

Kor 15,20-22. Tam je pozícia Ježiša Krista prirovnávaná k Adamovi, v ktorom všetci umierajú, no v Kristovi vstanú z mŕtvych.

Inú spoločnú črtu sme našli v monografii Susan Gillingham *Psalms Through the Centuries*, kde si autorka všíma, že Ž 8 a 110 sú spoločne použité aj v Ef 1,20-3, čo je podobné ako v 1 Kor a Žid, ktoré sme už spomínali vyššie. Podľa nej však List Efezanom najlepšie demonštruje, prečo sú používané spoločne: „ich kombinovaný význam je, že ten, ktorý sedí po pravici Božej (110,1) je ten, ktorý si podrobil všetky veci pod svoje nohy (8,6). Oba žalmy sú teda teraz o vyvýšení a vláde Krista.“⁶⁶

4.3 1 Kor 15

4.3.1 Základné informácie a kontext

Už sme v predošlom texte o žalmoch 110 a 8 zmienili ich použitie Pavlom vo viacerých svojich listoch. Chceme sa teraz viac zamerať na výklad pasáže, kde sa citáty z oboch žalmov nachádzajú. Celá kapitola 15 v 1 Kor je o zmŕtvychvstaní. My sa zameriame na vybranú pasáž veršov 20-28, no predtým chceme aspoň v krátkosti urobiť krátky súhrn veršov 1-19.

Najprv treba uviesť, že táto kapitola je zrejme reakciou na Pavlove pochyby, ktoré mal o viere Korint'anov vo vzkriesenie. Nenachádzame dôkazy, že by v Korinte bol problém podobný ako v 2 Tím 2,17-18, že niektorí bratia šíрили, že vzkriesenie už nastalo. Skôr výčitka z verša 12 voči výroku Korint'anov – ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν – naznačuje, že mali pochybnosti o tom, že vôbec nastane. Alteratívou je, že ich viera v niektorom zo zásadných bodov nezodpovedala Pavlovmu učeniu, že vzkriesenie potrebuje vysvetliť. Niektorým z týchto bodov mohlo byť zmŕtvychvstanie Ježiša Krista (v. 1-11), Kristovo víťazstvo nad mocnosťami a smrťou (v. 20-28), vzkriesenie tela (35-49), čas zmŕtvychvstania (50nn).

Pavol začína tým, že chce podať to, čomu Korint'ania uveril, pripomenúť im evanjelium, skrze ktoré dôjdu spasenia (v. 1-2). Nasleduje veľmi vzácne svedectvo o priebehu Ježišových posledných dní na zemi. Z formulácie veršov 3-7 vyplýva, že sú ustáleným krédom, najstarším, ktoré máme dnes dochované. Krédo pozvoľna prechádza do Pavlovej reči o svojom apoštolstve. Najdôležitejšie pri tejto pasáži je podľa nás to, že podáva presné svedectvo o zmŕtvychvstaní, ktoré

⁶⁶ Gillingham, str. 22

je však ústrednou myšlienkou. Pavlovi ide o to, aby si Korint'ania pripomenuli, že ich viera stojí na tom, že Ježiš vstal z mŕtvych.

Vo veršoch 12-19 potom Pavol odhaľuje, že na základe pochybností o vzkriesení, sa dostáva do neistoty tento základ viery o Ježišomom zmŕtvychvstaní. To by však znamenalo, že celá viera je márna. Pochybnosť Korint'anov dostáva jasnejšie kontúry a pravdepodobne bol problém v tom, že neverili doslova, že mŕtvi vstanú. Pavol potom chce dvoma logickými argumentmi vyvrátiť zlé zmýšľanie v Korinte. Oba začínajú rovnakou premisou – ak nie je zmŕtvychvstanie, tak Kristus nebol vzkriesený – a následne (1) je prázdne kázanie a viera a sú falošní svedkovia alebo (2) viera je daromná a oni sú v hriechoch. Tak chce apoštol ukázať, že sa kresťanom bez vzkriesenia rúca celá nádej, ktorú majú (v. 19).

4.3.2 Výklad po veršoch 1 Kor 15,20-28

Dostávame sa k pasáži, o ktorú máme najväčší záujem, lebo obsahuje naše citáty zo Žalmov. Celkovo vieme zhodnotiť, že logické usvedčovanie veršov 12-19 srieda *prorocké slovo*, vidina budúcnosti v znamení eschatológie vo veršoch 20-28. Tak sa vlastne preukazuje v jednej téme literárna a teologická zručnosť Pavla, ktorý ponúka defilé rôznorodých žánrov s jednotnou tematikou.

20 Kristus však bol vzkriesený z mŕtvych ako prvotina tých, čo zomreli.

Pavol vníma eschatologické dianie mimo reality tohto sveta a podáva ho svojim čitateľom. Vzkriesenie zasadzuje do týchto posledných dejov ako nevyhnutnú súčasť. Rozhodol sa, že je potrebné napísať do Korintu akýsi poriadok tohto zmŕtvychvstania a apokalyptických súvislostí. John Barclay píše, že tento verš vyjadruje „prvé ovocie kozmického aktu, počiatok žatvy, ktorý predznačuje blízkosť zvyšných vecí.“⁶⁷ Tak dostávame aj vysvetlenie metonymie „Kristus ako prvotina“ – ἀπαρχή – čo sa síce zdá, že Pavol využíva v bežnom kontexte napr. 15,16 alebo R 15,16, avšak stále je možné vidieť prenesený význam tohto slova. Prvotina je dodnes v gréko a rímsko-katolíckej tradícii ako už za čias jeruzalemského chrámu plodina alebo zviera, ktorá je posvätená pred tým než ostatné budú využité. Takže tento význam zástupného elementu, ktorý otvára alebo prináša možnosti pre ostatné svojho druhu je u Pavla šikovnou hračkou. Či už to používa na domácich v zboroch, ktorí boli medzi prvými veriacimi (a vďaka nim sa viera rozšírila na tom mieste) alebo v tomto našom kontexte, kde skutočne Ježiš otvára možnosť zmŕtvychvstania pre každého človeka.

⁶⁷ Barclay, In OBC, str. 1131

21 Lebo ako skrze človeka prišla smrť, tak prišlo skrze človeka aj zmŕtvychvstanie. 22 Lebo ako v Adamovi všetci zomierajú, tak aj v Kristovi budú všetci oživení;

Tu nachádzame jeden z rozvinutejších textov, kde sa dá uvažovať o dedičnom hriechu v NZ. Adam totiž priniesol na ľudstvo smrť, ktorá prišla s hriechom. Tak ako jednotlivec Adam sa stal nositeľom smrti (nie sme si istý, kde sa tu stratila Eva...), podobne skrze ďalšieho jednotlivca prišlo zmŕtvychvstanie. Pavol síce chápe, že Adamov problém je hriech, no nemusí to byť v zmysle dedičného hriechu, ako ho chápeme dnes. Eden ponúkal Adamovi možnosť byť nesmrteľným, no on sa jej vzdal, keď zhrešil a priniesol na ľudí smrť (nie nutne hriech).

Tieto verše ukazujú všeobecnú platnosť skutku, ktorého nositeľom je predstaviteľ Adam a Kristus. Všetci zomierajú a všetci budú oživení je príklon k učeniu o vzkriesení, pri ktorom aj hriešni vstávajú z mŕtvych, aby boli súdení, takže ich nečaká iba smrť a po nej ničota.

23 každý však v tom poradí, ktoré mu patrí: Prvotina Kristus, potom pri jeho príchode tí, čo patria Kristovi,

Verš 23 je začiatkom praktického vylúčenia situácie pri vzkriesení. Grécke $\tau\acute{\alpha}\gamma\mu\alpha$ je tu použité jedinýkrát v NZ a má v gréčtine vojenské pozadie. Môže označovať poradie, ale aj vojenský útvar. Po objasnení, akú ma Kristus funkciu a vzťah k Adamovi, pristupuje Pavol k postupnému opisu parúzie. Mimochodom toto grécke slovo – $\pi\alpha\rho\omicron\upsilon\sigma\acute{\iota}\alpha$ – je ustálený pojem pre Kristov príchod dnes, no bol už v týchto raných kresťanských vekoch, ako to vidíme tu. Takže prvotina je Kristus, čo sa vlastne už odohralo, šlo o jeho vzkriesenie. Nasleduje Jeho príchod, pri ktorom budú vzkriesení $\text{o}\acute{\iota} \text{ } \tau\omicron\upsilon\theta \text{ } \chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\upsilon$ – čiže „tí Kristovi“. To je nádherný inkluzívny pohľad, ktorý nevyhradzuje, kto nie a ani príliš nešpecifikuje. Delí ľudstvo jedine podľa príslušnosti ku Kristu.

24 a potom nastane koniec, keď odovzdá kráľovstvo Bohu Otcovi, keď zruší vládu všetkých kniežat, mocností a síl.

Líčenie posledných udalostí pokračuje. Po vzkriesení Kristových prichádza koniec, takže $\tau\acute{\epsilon}\lambda\omicron\varsigma$ nie je už pri príchode, ale je súčasťou diania. Pavol používa slovo $\epsilon\acute{\iota}\tau\alpha$ nie prvý raz v tejto kapitole, aby ukázal postupnosť – nastane príchod a *potom* koniec. Dôležitý moment je, že kráľovstvo je v rukách Ježiša. On nie je len časťou apokalyptického diania, ale je jeho integrálnou nevyhnutnosťou. Prichádza víťazstvo nad všetkou mocou, ktorá nie je kompatibilná s vládou Boha Otca a to

sa deje skrze jeho Syna. A dostávame vysvetlenie, kedy nastane koniec – keď je kráľovstvo odovzdané Otcovi a je zrušená vláda *všetkých* (Pavol nehovorí zlých ani dobrých, ale všetkých) síl. Toto eschatologické kráľovstvo patrí celému Bohu. Prečo *celému*? Kristus v ňom kraľuje a vykonáva nevyhnutné úkony a potom ho odovzdáva Otcovi. Kristus sa tým však nepovažuje len za pomocníka, ktorý všetko pre Otca upraví.

25 Lebo on musí kraľovať, kým mu nepoloží pod nohy všetkých nepriateľov.

Pavol pridáva proroctvo zo žalmu 110 a ukazuje trvanie a dôvod Kristovho kraľovania. Odovzdanie kráľovstva nepríde (v. 24), kým Boh Otec nepodloží Synovi Ježišovi všetkých nepriateľov pod nohy alebo podľa gramatiky: Kristus bude kraľovať, kým Bohu neodovzdá nepriateľov pod nohy.⁶⁸ Pravdepodobnejšie rozlúštenie kto komu podkladá nepriateľov pod nohy nesedí s citovaným žalmom 110. Dochádza však k stotožneniu kráľa zo starozmluvného žaltára s Kristom. Motívy SZ poézie však Pavol hrubo nezneužíva ani alibisticky nevytrháva z kontextu. Naopak zakladá (či rozširuje) tradíciu interpretácie Ž 110 a iných kráľovských žalmov ako mesiášskych týkajúcich sa Pána Ježiša Krista. Konkrétne pamätajúc na naše exegetické výstupy zo Ž 110 vidíme, že Pavol využíva jeho silné momenty:

a) Spleť postáv v Ž 110. Prítomnosť Hospodina, proroka ako rozprávača a kráľa vyjadrená vetou „Výrok Hospodina môjmu Pánovi“ (Ž 110,1) je nepriamo prenesená do eschatologického divadla 1 Kor 15 s hlavnými postavami Bohom Ocom a Synom.

b) Podloženie nepriateľov. Vojenská tematika má na oboch miestach viac než len náznak o tom, že nepôjde iba o víťazstvo v ťažení. Nepriatelia a mocnosti sú odstránené, lebo obe situácie vyžadujú úplnú dominanciu Božej strany.

c) Eschatologické momenty. Pavol ťaží z prorockých nábehov vo veršoch 5-6 žalmu 110. Neváha zasadiť citát do nesmierne eschatologickej pasáže celkovo eschatologickej kapitoly o vzkriesení, lebo nepochybuje o apokalyptickom ladení Ž 110.

d) Hospodin vystiera žezlo kráľovej moci. Tak ako je súčinnosť v 1 Kor preukázaná podriadením všetkého Bohu Otcovi, tak to korešponduje s jeho úlohou garanta sily v Ž 110.

⁶⁸ Argumenty o tom, či podloží nepriateľov Boh Otec alebo Kristus zhŕňa Gordon Fee, str. 755 a vyvodzuje, že gramaticky je správne považovať za podmet Krista, t.j. Kristus podloží nepriateľov

e) Sed' po pravici a panuj. V úplnom strede oboch textov je kráľ, ktorý je veľký a mocný, má podporu Boha, vďaka ktorej víťazí (podloženie nepriateľov). Jeho kraľovanie je slávna doba, ktorá má pre ľud nesmierny význam.

f) Na spôsob Melchisedeka. Kráľ, o ktorom sme hovorili v bode e) však nie je obyčajným kráľom, ale tým, ktorý má špeciálne úlohy. V žalme 110 je ich symbolom Melchisedek, postava tak tajomná, že váhame, či sa dal vystihnúť. On však spája rozmer mocenský a náboženský, ktoré sú charakteristické pre Kristovu parúziu.

g) (Prichádza kráľov ľud. Opatrne a v zátvorke uvádzame tento bod jednak kvôli nejasnosti textu žalmu, ale aj kvôli domýšľavosti, ktorú sme využili. Veríme, že je však stále v udržateľnej miere. Znenazdajky sa nám zjavuje v oboch textoch ľud, pozdrzí sa len krátko, no nasleduje svojho kráľa, patrí k nemu.)

Vzhľadom k týmto dôkazom sme si istí, že toto použitie žalmu v 1 Kor nie je prvoplánové, vytrhnuté z kontextu ani zbavené pôvodného obsahu, no cielené a to nielen vďaka obľúbenosti tohto žalmu, ale aj kvôli jeho teologickým akcentom.

26 Ako posledný nepriateľ bude zničená smrť,

Napokon dochádza k podmaneniu⁶⁹ ἔσχατος ἐχθρὸς, posledného nepriateľa, ktorým je smrť. Problém s vysvetlením použitia časov sme riešili s pomocou výkladu Gordona Fee: „Pasív prítomného času sa najlepšie chápe ako odkazujúci k veršu 24; to znamená, že odkazuje na Kristovo ničenie každej vlády, authority a moci.“⁷⁰ Takže smrť už bola zničená zmŕtvychvstaním Krista a následným vzkriesením Jeho nasledovateľov, lebo nemá nad nimi moc. Možnosť žiť večný život, ktorú pochoval Adam, je znova nastolená a tak sa ukazuje Božia spravodlivosť a moc nad všetkým.

27 lebo mu všetko položil pod nohy. Keď však hovorí, že všetko je mu podrobené, je zrejmé, že okrem toho, ktorý mu všetko podrobil.

28 A keď mu bude všetko podrobené, vtedy aj sám Syn sa podrobí tomu, ktorý mu všetko podrobil, aby Boh bol všetko vo všetkom.

⁶⁹ Uprednostňujeme premôcť, podmaniť pred zničiť, čo prináša dojem, že smrť už vôbec neexistuje, zatiaľ čo my vidíme skôr význam καταργέω ako menej definitívny.

⁷⁰ Fee, str. 757; cf. Robertson and Plummer, str. 356 – výklad v ICC ohľadom prítomného času smeruje k tomu, že je použitý z dôvodu, že udalosť (zničenie smrti) je istá

Citácia Ž 8 zamotáva celý problém osoby, ktorá podloží a teraz položila pod nohy. Celkom by sme sa prikláňali k tomu, že Kristus podloží nepriateľov Bohu Otcovi vo verši 25, lebo mu Otec všetko položil pod nohy. To by logicky nevyvracal v. 27b, kde predmet vo vete „všetko je *μου* podrobené“ už je iste Kristus. Nazdávame sa, že nie je pre účel tejto práce až tak dôležitý tento problém rozmotat', lebo už bez vyriešenia poukazuje na dôležitý moment: postava Boha a jeho Syna má svoju paralelu v Ž 8 a vzťahu Hospodina a človeka.

Kontext týchto veršov a použitie žalmov v kap. 15 nás ubezpečuje, že Pavol pracuje so svojimi starozákonnými citátmi cielene. Opäť vidíme niekoľko silných momentov Ž 8, ktoré Pavol využíva:

a) Interakcia dvojice. Ako sme spomínali o pár viet vyššie, tak Pavol našiel spôsob ako vložiť paralelu medzi vzťah Hospodina a výnimočného človeka v Ž 8 a vzťah Boha Otca a Krista v 1 Kor 15. Žalm 8 tak dostáva mesiášsky charakter aj v jeho podaní.

b) Božia zvrchovanosť. Refrén žalmu 8 nám pripomína, že v centre pozornosti je Božia moc a majestátnosť. Práve 1 Kor 15,27 predstavuje preklopenie v chápaní zmŕtvychvstania, kde rozhodujúcu rolu hrá Boh Otec. Akokoľvek nedogmaticky to môže zniet', tak nasledujúci verš 28 hovorí, že tak isto, ako Boh podrobil nepriateľov Kristu, tak sa Kristus podrobí Jemu. Minimálne vyplývajúc z použitia slovesa *ὑποτάσσω*. To však nielen že nie je v rozpore, ale priam korešponduje s vykreslením vzťahu Hospodin a človek v Ž 8.

c) Nepriatelia. Opäť v oboch textoch nepriatelia vychádzajú naprázdno, sú zastavení alebo podrobení a to rôznymi spôsobmi.

4.3.3 Závery

Pri poslednej citácii v tejto práci sme vykladali dvojicu žalmov, z ktorých verše sa vyskytli v 1 Kor 15 takmer bezprostredne po sebe. Práve táto kapitola našej práce ponúkla najviac materiálu, ktorý poukázal na korešpondujúce kontexty pasáží v SZ a NZ a Pavlovu prácu s citáciami Žalmov. Najdôležitejšie body sme uviedli pri výklade k veršom 1 Kor 15, 26 a 28. Pri použití Ž 110 sme našli spoločné použitie interakcie hlavných postáv, boj proti nepriateľom, eschatologický kontext, Hospodinovu moc a kraľovanie a neobyčajnosť kráľa – Ježiša, ktorý v sebe nesie dvojité charakteristiky – je kráľ aj kňaz. Tri z týchto bodov – interakcia, Hospodinova moc a prehra nepriateľov sa potom vyskytli aj v Ž 8 a zároveň v 1 Kor 15.

5. Kapitola: Ostatné texty

Pri metóde vyhľadávania príbuzných textov, ktorú sme opísali v úvode práce, sa nám podarilo nájsť citáty, ktoré sú všeobecne známe, potvrdí ich každý aspoň priemerný komentár a v predošlých kapitolách tvoria hlavnú časť našej práce. Okrem toho sme však zaznamenali niekoľko ďalších prípadov, kedy nešlo s určitosťou o citáciu, no mohla to byť narážka.⁷¹ Z týchto textov sme sa po ďalšom skúmaní rozhodli vybrať ešte dva, ktoré hodláme v krátkosti rozobrať. Ostatné podľa nás nespĺňali naše kritériá pre rozbor.

5.1 Téma exodus a putovanie

Jedným zo spomínaných textov je aj vyjdenie Izraelcov z Egypta a ich putovanie po púšti a niektoré príbehy, ktoré sa im pri tom udiali. Je známe, že žalmy mávajú tematiku viažucu sa k významným udalostiam Izraela, pričom popri stvorení je vyvedenie, putovanie a vstup do zasľúbenej zeme jedným z častejších. Pritom vieme, že niektoré žalmy sa zameriavajú práve na túto udalosť (napr. 136) a máme aj také, ktoré chcú podať viac dejinných udalostí Izraela. Jedným z nich je aj žalm 78, ktorého autor hovorí:

„Chcem hovoriť príslovia, vyrozprávať záhadné príbehy dávnych čias, čo sme počuli a poznáme, o čom nám otcovia rozprávali. Nezatajíme ich deťom, budúceho pokoleniu rozpovieme slávne skutky Hospodina, jeho moc a divy, ktoré urobil.“

Rovnaký princíp udržania si pamäte národa nesú aj žalmy 44, 106, 106 alebo 114. Žalm 78 okrem toho, že je historický, tak obsahuje hneď niekoľko slov, ktoré naše skúmanie označilo za rovnaké alebo príbuzné k 1 Kor. Tak ako Ž 78, ako história od Egypta po Dávida, rovnako nachádzame aj 105 a 106. Tieto texty získali našu pozornosť, lebo mali zhodu v kontexte – tému exodu a putovania a tiež v spoločnej lexike s 1 Kor.

Než by sme začali s klasickým rozborom týchto žalmov a potom epištoly do Korintu s následným hľadaním prienikov, tak treba povedať, že sme sa rozhodli tieto texty nezaraďovať do našej práce. Dôvodom je, že príbeh Exodu so sebou už nesie ustálené spojenia a zaužívané slová, takže sa nemôžeme čudovať, že ich nájdeme po preskúmaní krížových referencií v textoch Ž a 1 Kor. Nedá sa teda hneď predpokladať, že by Pavol použil priamo žalmy ako predlohu pre svoje rozprávanie o Exode a putovaní v 1 Kor 10. Pri prípravách tejto diplomovej práce sme strávili čas hlavne zaujímavou zhodou medzi Ž 106, 37 a 1 Kor 10,20. Verš 10,20 pokračuje v rozprávaní o varovaniach z Izraelskej minulosti, ktoré majú byť

⁷¹ Celý zoznam výsledkov je spracovaný v tabuľke, ktorú nájdete v prílohách

stále platné aj pre Korint'anov. Otvára však tému obetovania a jedenia obetovaného mäsa, čo je téma, ktorá sa je aj v Ž 106,37. Po vyhodnotení sme však zaujali k týmto textom stanovisko, že nezapadajú do rámca tejto práce. Jej témou sú Žalmy v Prvej epištoly do Korintu, avšak ako sme spresnili v úvode, táto práca určite nechce skúmať všetky témy, ktoré majú tieto dve knihy spoločné a porovnávať ich. Naopak za potrebné sme považovali zamerať sa na tie, ktoré nám do cesty s určitosťou alebo s najväčšou pravdepodobnosťou postavil samotný Pavol.

5.2 Záverečné slová

Na záver práce prichádza symbolicky k pohľadu na ukončenie jedného žalmu a záver epištoly do Korintu. Podobnosť sme našli v Ž 31,25 a v 1 Kor 16,13, kde dochádza k úplnej zhode v jednom nie častom slovese ἀνδρίζεσθε a tiež výskytu slovesa κραταίω. Pre lepšiu ilustráciu uvádzame texty veršov:

ἀνδρίζεσθε καὶ κραταιούσθω ἡ καρδία ὑμῶν πάντες οἱ ἐλπίζοντες ἐπὶ κύριον

(Ž 30,25 BGT)

Γρηγορεῖτε, στήκετε ἐν τῇ πίστει, ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε.

(1 Kor 16,13 BGT)

Dôvod, prečo sme sa odhodlali ešte pozrieť na tieto texty je nasledovný: Viackrát sa nám stalo, že takto vystúpila dvojica slov, ktorá bola v oboch nami rozoberaných knihách. Tentoraz však šlo o jedno slovo - ἀνδρίζεσθε, ktoré nie je časté a v NZ sa nachádza len v 1 Kor 16,13. Taktiež sme hneď zbadali, že tieto slová sa v oboch knihách nachádzajú z záveroch (žalmu a celého listu). Ešte musíme zmieniť, že táto zhoda sa prejavuje v LXX, pretože grécky preklad žalmu sa rozhodol ísť cestou interpretácie slova ἰπῆ (16,13) ako „vzmužte sa!“ Podobný záver ako Ž 31,25 máme aj v Ž 27,14, kde nachádzame oba spomínané grécke slová, no „vzmužiť sa“ má 2. os. pl.

5.2.1 Žalm 31

Žalm 31 je báseň a modlitba, ktorá strieda rečnícke polohy a má v sebe mnoho náznakov a tém, ktoré môžu byť buď narážkami na iné texty (Dt 6,5) alebo si ich

texty vypožičali z tohto žalmu (Ž 71,1-3;). Spoločnou témou je neľahká situácia človeka, ktorý sa utieka k Bohu.

Verš 2 je deklaráciou, v kom žalmista nachádza svoje útočisko – v Hospodinovi (2a). Prichádza po ňom kohortatív volajúci o vyslobodenie, takže situácia žalmistu je zrejme neľahká. Problém môže tkvieť v sporoch s hriešnikmi (v. 7) alebo s nepriateľmi všeobecne (v. 9 a 12), prípadne v chorobe (v. 10-11). V prvej časti (v. 1-5) ďalej žalmista vyzýva imperatívmi „nakloň!“ „zachráň!“ a „bud!“ Boha k priazni a spásu (v. 3). Na tieto volania prevzaté zrejme zo Ž 71,2-3 prichádza uistenie, že Boh je skalou a pevnosťou a v imperfekte nasledujú slovesá „ved“, „sprevádzaj“ a „vyved“, ktoré sú dúfaním do budúcnosti. Verše 6-7 opisom žalmistovho konania a rozhodnutia – zveruje sa a dúfa v Boha a modloslužobníkov nenávidí.

V ďalšej časti 9-18 nasleduje prosba k Hospodinovi o Jeho milosť, lebo žalmista prechádza neľahkými situáciami. No napriek súženiam rôzneho druhu je rozhodnutý ostať pri Bohu (v. 15) a spoliehať sa na neho tým, že sa mu do rúk (v. 16-19). Posledná časť žalmu 20-25 je vďakyvzdaním za Hospodinovu dobrotu. Tú vyjadruje žalmista vo vzťahu k iným (v. 20-21), aby potom ukázal, že nádej je tu aj pre neho a jeho modlitba bude vypočutá, hoci bol v strachu (v. 22-23). Schému Hospodin a „oni“, „ja“ dopĺňa ešte o „vy“ a robí to formou výzvy imperatívmi, ktoré hovoria, že žalmistovi poslucháči majú Hospodina milovať a posilniť sa (LXX vzmužiť sa).

5.2.2 1 Kor 16,13

V závere 1 Kor sa Pavol lúči a dáva posledné inštrukcie Korint'anom. Avšak ešte pred oficiálnym uzavretím listu a pozdravmi 16,23-4 využíva Pavol posledné riadky na slová povzbudení. Viaceré inštrukcie v okolí verša 13 sa týkajú konkrétnych ľudí – Timoteja (v. 10-11), Apolla (v. 12), Stefanasovho domu (v. 15). Gordon Fee označuje imperatívy vo verši 13 v tomto kontexte ako „prekvapivé a náhle“ a vysvetľuje ich prítomnosť tým, že „Pavol vyvinul návyk začínať svoje závery slovami napomenutia.“⁷² Vzhľadom na obsah napomenutí – hlavne stáť vo viere a byť obľomní, ich odkazuje späť k 15,58 a 15,1, na čo majú poukazovať.⁷³ Volanie tohto charakteru je podobné vojenským rozkazom a motivačným výkrikom,⁷⁴ no najdôležitejšie však ostávajú kresťansky sfarbené

⁷² Fee, str. 827

⁷³ Ibid.; cf. Barclay, In OBD, str. 1133; Horsley, str. 225

⁷⁴ cf. Keener, str. 140

výzvy k viere (v. 13) a láske (v. 14). Takto formulované heslá sú ľahko zapamätateľné a mohli slúžiť aj na túto funkciu – memorovaniu pomôcku na udržanie obsahu listu v pamäti alebo jeho rýchle a trefné vyvolanie.

Zriedkavé použitie ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε môže naznačovať, že sa majú vzťahovať na špecifické témy a problémy 1 Kor, keďže napríklad také στήριγεte používa Pavol častejšie a γρηγορεῖτε je zas používané v Mt a Mk Ježišom (Mt 24,42; 25,13; 26,38 a 41 a i.).

5.2.3 Závery

Predchádzajúce riadky ukazujú, že je tu možnosť, že Pavol naráža na Ž 31, no je to ťažké dokázať. Ako sme videli vo výklade oboch textov, tak existujú komplikácie: v žalme je rôznorodé menenie postoja rečníka, ktorý si vyberá aj rôzne témy, hoci na tú základnú sme poukázali. Tvrdiť, že by o nej Pavol vedel a cielene preto narážal na Ž 31, si netrúfame. 1 Kor situáciu komplikuje v tom, že verš 13, ktorý obsahuje inkriminované miesto je zvratom v texte a nenadväzuje na predošlé verše. Je možné, že odkazuje na skoršie témy v liste, no nie je jednoznačné ktoré by to mali byť. Každopádne úspechom tejto časti práce je, že sme našli alternatívny text voči tomu, čo uvádza drvivá väčšina komentárov a prác ohľadom výskytov SZ v NZ. Tento text zapadal do počiatočných predpokladov, lebo sme videli znaky pre možné zaradenie medzi žalmy, ktoré Pavol cielene použil. Boli nimi použitie príbuznej lexiky a zaradenie v závere istej stati (kapitoly, resp. listu). Ostávame otvorení myšlienke, že Pavol náročky používa toto ukončenie zo Ž 31 podobné taktiež ukončeniu Ž 27. Dôvodom by bolo nielen to, že sa takéto slová hodia na záver, rekapitulujú a dávajú možnosť na dobré zapamätanie, ale pokojne aj niektorá téma žalmu (ako napríklad záverečné vďakyvzdanie Bohu alebo motív dôvery v Božie konanie), ktorú chcel Pavol zdôrazniť.

Skutočný záver

V tejto diplomovej práci sme sa venovali výskytom Žalmov v Prvom liste do Korintu. Citáty, ktoré sme vyhľadali podľa zvolenej metodológie a zodpovedali aj nájdeniam v publikáciách na túto tému, sme zoradili do troch kapitol a na záver sme pridali ešte jednu kapitolu o narážkach, ktoré sme našli pri vlastnom vyhľadávaní. Hlavnou otázkou pre záver tejto práce ostáva, či sa nám potvrdila téza, ktorú sme si stanovili na začiatku: *Pri Pavlovom použití Žalmov v Prvom liste Korint'anom je dokázateľné, že ich používa s ohľadom na ich teologický kontext a zameranie.*

Odpovedajme postupne po kapitolách. V 1 Kor 3,20 vidíme podobné zámery v učení o človeku ako v Ž 94 do tej miery, že ľudské zmýšľanie je horšie ako Božie. Kriticky však treba zhodnotiť, že ostatné teologické motívy týchto dvoch textov sa neprelínajú. Inak tomu však je v ďalšom študovanom prípade 1 Kor 10,26. Aj v texte 1 Kor, aj v Ž 24 tvorí verš „Pánova je zem i všetko, čo ju naplňa.“ jedinečné miesto, ktoré zohráva dôležitú úlohu. Videli sme pri rozbere týchto textov, že má poukázať na Božiu zvrchovanosť v tom, že On stvoril svet, a teda jedine Jemu celý patrí. Zaujímavé zistenia sme urobili v súvislosti s 1 Kor 10,26 a Ž 50,12, ktorý nie je citáciou, no je textuálne nesmierne príbuzný. Zistili sme, že oba texty pracujú s témou jedenia a chcú poukázať na vnútornú spravodlivosť človeka, nie na prázdne zákonníctvo prejavujúce sa jedením čistého alebo nečistého či jedením obetovaného alebo neobetovaného. Ak sme po počiatočnom slabom úspechu potvrdenia našej tézy v prvej kapitole ostali váhavi, tak Pavol priniesol v použití Žalmov stupňovanie a skutočné vyvrcholenie v 1 Kor 15. Hlavne Ž 110 Pavol použil spôsobom, že mu stanovil jeho interpretačné východiská v kresťanstve. Zopakujme, že sa v týchto pasážach zhodne objavila pozoruhodná interakcia hlavných postáv, boj proti nepriateľom, eschatologický kontext, kraľovanie a moc Hospodina a neobyčajnosť kráľa, ktorý je kráľom aj kňazom. Pri citácii Ž 8 v 1 Kor 15 sa potom niektoré zo spomenutých objavili znova – prehra nepriateľov, Hospodinova moc a interakcia postáv. Posledná kapitola ponúkla dve témy – Exodus a záverečné povzbudenie. Prvá menovaná sa objavila v našom výskume výskytov, tak sme ju uviedli, no ďalej neskúmali zo spomenutých príčin. Druhá menovaná ponúka miesto na interpretácie, ktoré by vyhovovali našej práci. Ako sme však uviedli, nie sú to teologické dôvody, ale skôr literárne a lexikálne. Preto si nedovolíme robiť závery na základe tohto žalmu.

Ak máme teda zhodnotiť úspešnosť tézy, tak ju považujeme viac za potvrdenú ako nepotvrdenú. Isté je, že sme natrafili na žiadne Pavlovo vytrhávanie z kontextu. Niekedy sa teologické zámery textov stretli len v užšej miere:

Například v 1 Kor 10 Pavol nehovorí o slávnostnom vstupe kráľa a jeho oslave, lebo táto kapitola je zameraná na jedenie obetovaného a pod. Naopak však zo Ž 24 používa témy, ktoré sme videli v prvej polovici tejto básne. Podobné je to s 1 Kor 3,20 a Ž 94. Naopak tretia časť nášho výskumu bola skutočne radostnou prácou, lebo nielen potvrdzovala tézu, ale odhaľovala previazanie Starého a Nového zákona.

Zoznam literatúry

Archer, Gleason L. a Chirichigno, Gregory. 1983. *Old Testament Quotations in the New Testament*. Chicago : Moody Press, 1983. ISBN 0-8024-0236-4.

Barth, Markus. 1971. *Justification: Pauline Texts Interpreted in the Light of the Old and New Testaments*. Eugene : Wipf and Stock Publishers, 1971. ISBN 1-59762-850-1.

Barton, John a Muddiman, John. 2001. *Oxford Bible Commentary*. Oxford : Oxford University Press, 2001.

Beale, G. K. 2011. *A New Testament Biblical Theology: The Unfolding of the Old Testament in the New*. Grand Rapids : Baker Academic, 2011. ISBN 978-0-8010-2697-3.

Becking, Bob. 2007. *Psalms and Prayers*. Leiden : Brill, 2007. ISSN 0169-7226.

2007. *Biblia: Slovenský ekumenický preklad*. Banská Bystrica : Slovenská biblická spoločnosť, 2007.

Brown, Francis. 1906. *The Enhanced Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*. Oxford : Clarendon Press, 1906.

Brown, William P. 2014. *The Oxford Handbook of the Psalms*. Oxford : Oxford University Press, 2014. ISBN 978-0-19-978333-5.

Broyles, Craig C. 1989. *The Conflict of Faith and Experience in the Psalms*. Sheffield : Sheffield Academic Press, 1989. ISSN 0309-0787.

Brueggemann, Walter. 1984. *The Message of Psalms*. Augsburg : Augsburg Publishing House, 1984. ISBN 0-8066-2120-6.

Buss, M.J. 1999. *Form Criticism, Hebrew Bible*. [aut. knihy] John H. Hayes. *Dictionary of Biblical Interpretation*. Nashville : Abingdon Press, 1999.

Collins, Raymond F. 1999. *First Corinthians*. Collegeville : The Liturgical Press, 1999.

Craigie, Peter C. 1985. *Word Biblical Commentary: Psalms 1-50*. Volume 19. Waco : Word Books, 1985.

Dahood, Mitchell. 1965. *The Anchor Bible: Psalms I 1-50*. New York : Doubleday & Company, 1965.

- Ezra, Abraham Ibn. 2009.** *Commentary On The First Book of Psalms*. Brighton : Academic Studies Press, 2009. ISBN 978-1934843-30-7.
- . 2009. *Commentary On The Second Book of Psalms*. Brighton : Academic Studies Press, 2009. ISBN 978-1-934843-31-4.
- Fee, Gordon. 1987.** *The First Epistle to the Corinthians*. Grand Rapids : Eerdmans Publishing Company, 1987. ISBN 0-8028-2288-6.
- Fitzmyer, Joseph A. 208.** *First Corinthians*. London : Yale University Press, 208. ISBN 978-0-300-14044-6.
- Gerstenberger, Erhard S. 2001.** *Psalms, Part 2, and Lamentations*. Grand Rapids : Eerdmans Publishing, 2001.
- Gillingham, Susan. 2008.** *Psalms Through Centuries*. Oxford : Blackwell Publishing, 2008. ISBN 978-0-631-21855-5.
- . 1994. *The Poems And Psalms of the Hebrew Bible*. New York : Oxford University Press, 1994. ISBN 0-19-213243-1.
- Gooch, Peter D. 1993.** *Dangerous Food: 1 Corinthians in Its Context*. Waterloo : Wilfrid Laurier University Press, 1993. ISBN 0-88920-219-2.
- Goulder, Michael D. 1998.** *The Psalms of the Return*. Sheffield : Sheffield Academic Press, 1998. ISBN 1-85075-866-2.
- Gruber, Mayer I. 2004.** *Rashi's Commentary on Psalms*. Leiden : Brill, 2004.
- Harmon, Allan M. 1969.** Aspects of Paul's Use of the Psalms. *Westminster Theological Journal*. 1969, Zv. 32, 1.
- Harrisville, Roy A. 1985.** Paul and the Psalms: A Formal Study. *Word and World*. 1985, Zv. 5, 2.
- Heller, J. 2003.** *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha : s.n., 2003.
- Hogeterp, Albert L.A. 2009.** Belief in Resurrection and Its Religious Settings in Qumran and the New Testament. [aut. knihy] Florentino García Martínez. *Echoes from the Caves: Qumran and the New Testament*. Leiden : Brill, 2009.
- Horsley, Richard. 1998.** *1 Corinthians*. Nashville : Abingdon Press, 1998. ISBN 0-687-05838-4.

Keener, Craig S. 2005. *1-2 Corinthians*. Cambridge University Press : Cambridge, 2005. ISBN-13 978-0-511-11497-7.

Kraus, Hans-Joachim. 1992. *Theology of the Psalms*. Minneapolis : Fortress Press, 1992.

Martin, Dale B. 1995. *The Corinthian Body*. London : Yale University Press, 1995. ISBN 9780300081725.

Mitchell, David C. 1997. *The Message of the Psalter*. Sheffield : Sheffield Academic Press, 1997. ISBN 1-85075-689-9.

Mitchell, Margaret M. 2010. *Paul, the Corinthians and the Birth of Christian Hermeneutics*. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. ISBN 978-0-521-19795-3.

Moyse, Steven. 2001. *The Old Testament in the New*. London : Continuum, 2001. ISBN 0-8264-5413-5.

Murphy-O'Connor, Jerome. 2009. *Keys to First Corinthians*. Oxford : Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-956415-6.

Phua, Richard Liong-Seng. 2005. *Idolatry And Authority*. London : t&t clark, 2005. EISBN 9780567030603.

Treves, Marco. 1965. Two Acrostich Psalms. *Vetus Testamentum*. 1965, Zv. 15, 1.

van der Lugt, Pieter. 2010. *Cantos and Strophes in Biblical Hebrew Poetry II*. Leiden : Brill, 2010. ISSN 0169-7226.

—. **2014.** *Cantos and Strophes in Biblical Hebrew Poetry III*. Leiden : Brill, 2014. ISSN 0169-7226.

Waltner, James H. 2006. *Believers Church Bible Commentary: Psalms*. Waterloo : Herald Press, 2006.

Watts, James W. 1992. *Psalms And Story*. Sheffield : Sheffield Academic Press, 1992. ISBN 1-85075-343-1.

Whybray, Norman. 1996. *Reading the Psalms as a Book*. Sheffield : Sheffield Academic Press, 1996. ISBN 1-85075-622-8.